De Heidelbergsche Catechismus

OF

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE LEER

DIE

in onze Hervormde (Gereformeerde) Kerk
geleerd moet worden.

UITGAVE MET LEIDDRAAD BIJ HET ONDERWIJS

VAN

Dr. H. VISSCHER.

KEMINK & ZOON,
OVER DEN DOM TE UTRECHT.

f 0,25.

1927
F48.

De Heidelbergsche Catechismus

OF

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE LEER

DIE

in onze Hervormde (Gereformeerde) Kerk
geleerd moet worden.

UITGAVE MET LEIDDRAAD BIJ HET ONDERWIJS

VAN

Dr. H. VISSCHER.

BIBL. THEOL. HOGESCHOOL
der Chr. Geref. Kerken
APELDOORN
123 F 48

KEMINK & ZOON,
OVER DEN DOM TE UTRECHT.
1915.

Nog altijd is de Heidelberger Catechismus het uitnemendste leerboek. Door geen ander werd het overtroffen. Gaarne heb ik daarom aan het verzoek der firma KEMINK & ZOON voldaan om een nieuwe uitgave daarvan ter hand te nemen op zulk een wijze, dat onder elke Zondagsafdeeling een beknopte inhoudsopgave werd afgedrukt, die den leerling het leeren, den leermeester de behandeling kan vergemakkelijken. Werke deze nieuwe uitgave van het oude leerboek mede om velen onder ons te brengen tot of te bevestigen in de leer ons van de vaderen overgeleverd.

UTRECHT. H. VISSCHER.

De Heidelbergsche Catechismus.

met de voornaamste Schriftuurplaatsen, op iedere vraag en antwoord toegepast.

ZONDAG 1.

1ste Vraag. Welke is uw eenige troost, beide in het leven en sterven?

Antwoord. Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben, die met zijn dierbaar bloed voor al mijne zonden volkomen betaald, en mij uit alle geweld [1]) des duivels verlost heeft, en alzóó bewaart, dat zonder den wil mijns hemelschen Vaders geen haar van mijn hoofd vallen kan, ja ook, dat mij alle ding tot mijne zaligheid dienen moet. Waarom Hij mij ook door zijnen Heiligen Geest van het eeuwige leven verzekert, en Hem voortaan te leven van harte willig en bereid maakt.

[Rom. 14 : 8; 1 Cor. 6 : 19; 1 Cor. 3 : 23; Titus 2 : 14; 1 Petr. 1 : 18, 19; 1 Joh. 1 : 7 en 1 Joh. 2 : 2; 1 Joh. 3 : 8; Hebr. 2 : 14; Joh. 8 : 34—36; Joh. 6 : 39; Joh. 10 : 28; 2 Thess. 3 : 3; 1 Petr. 1 : 5; Matth. 10 : 30; Luc. 21 : 18; Rom. 8 : 28; 2 Cor. 1 : 22 en 2 Cor. 5 : 5; Ef. 1 : 14; Rom. 8 : 16; Rom. 8 : 14; 1 Joh. 3 : 3].

---

1) geweld beteekent hier: oppermacht, heerschappij.

2de Vraag. Hoeveel stukken zijn u noodig te weten, opdat gij in dezen troost zaliglijk leven en sterven moogt?

Antw. Drie stukken: ten eerste, hoe groot mijne zonden en ellende zijn; ten andere, hoe ik van al mijne zonden en ellende verlost worde; ten derde, hoe ik Gode voor zulk eene verlossing zal dankbaar zijn.

[Matth. 11:28, 29, 30; Ef. 5:8; Joh. 9:41; Matth. 9:12; Rom. 3:10—12; 1 Joh. 1:9, 10; Joh. 17:3; Hand. 4:12; Hand. 10:43; Ef. 5:10; Ps. 50:14; Matth. 5:16; 1 Petr. 2:12; Rom. 6:13; 2 Tim. 2:15].

1. Wat troost is en waartoe wij deze behoeven.
2. Dat deze bestaat in 5 levenswaarheden; *a.* onze verzoening met God door Christus; *b.* de wijze waarop deze is tot stand gebracht; *c.* hoever zich deze verlossing uitstrekt; *d.* de bewaring, die zij in zich vervat; *e.* de verzekering ons daarvan geschonken.
3. De vastheid van dezen troost.
4. De weg om dezen troost deelachtig te worden.

HET EERSTE DEEL.

VAN DES MENSCHEN ELLENDE.

ZONDAG 2.

3de Vraag. Waaruit kent gij uwe ellendigheid?

Antw. Uit de wet Gods.

[Rom. 3:20].

4de Vraag. Wat eischt de wet Gods van ons?

Antw. Dat leert ons Christus in eene hoofdsom, Matth. 22:37—40; Luc. 10:27. *„Gij zult liefhebben den Heere, uwen God, met geheel uw hart, en met geheel uwe ziel, en met geheel uw verstand en met geheel uwe kracht. Dit is het eerste en het groote gebod. En het tweede, aan dit gelijk, is: „Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelven". Aan deze twee geboden hangt de gansche Wet en de Profeten".*

[Deut. 6:5; Lev. 19:18; Marc. 13:30; Luc. 10:27].

5de Vraag. Kunt gij dit alles volkomenlijk houden?

Antw. Neen ik; want ik ben van nature geneigd God en mijnen naaste te haten.

[Rom. 3:10, 20, 23; 1 Joh. 1:8, 10; Rom. 8:7; Ef. 2:3; Tit. 3:3; Gen. 6:5; Gen. 8:21; Jer. 17:9; Rom. 7:18 en 23].

1. Het middel, waardoor kennis der ellende wordt verkregen: de wet.
2. De wijze, waarop deze kennis ons deel wordt: *a* door te letten op den eisch der wet; *b*. door aan te merken ons onvermogen tot het volbrengen van dien eisch.

ZONDAG 3.

6de Vraag. Heeft dan God den mensch alzoo boos en verkeerd geschapen?

Antw. Neen Hij; maar God heeft den mensch goed en naar zijn evenbeeld geschapen, dat is, in ware gerechtigheid en heiligheid, opdat hij God, zijnen Schepper, recht kennen, Hem van harte liefhebben en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zou om Hem te loven en te prijzen.

[Gen. 1 : 31; Gen. 1 : 26, 27; Ef. 4 : 24; Col. 3 : 10; 2 Cor. 3:18].

7de Vraag. Vanwaar komt dan zulk een verdorven aard des menschen?

Antw. Uit den val en de ongehoorzaamheid onzer eerste voorouders, Adam en Eva in het Paradijs, waar onze natuur alzóó is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden.

[Gen. 3; Rom. 5:12, 18, 19; Ps. 51:7; Gen. 5:3].

8ste Vraag. Maar zijn wij alzóó verdorven, dat wij ganschelijk onbekwaam zijn tot eenig goed, en geneigd tot alle kwaad?

Antw. Ja wij; tenzij dan dat wij door den Geest Gods wedergeboren worden.

[Gen. 8:21; Gen. 6:5; Job 14:4 en Job 15:14, 16 en 35; Joh. 3 : 6; Jes. 53 : 6; Joh. 3 :3, 5; 1 Cor. 12:3; 2 Cor. 3:5].

Om de ellende dieper te doen kennen wordt de oorsprong der verdorvenheid aangewezen;

1. God geen auteur der zonde. Dit blijkt *a.* uit de hoedanigheid van den door God geschapen mensch: beelddrager Gods; *b.* uit zijne bestemming nml. te zijn drager van het profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt door kennis Gods, liefde Gods, verheerlijking Gods.
2. De mensch zelf schuldenaar, door den val, die openbaar wordt *a.* in de eerste zonde; *b.* in de oorzaak dezer zonde; *c.* in haar gevolgen.
3. De volstrektheid van den zondestaat van den onherboren mensch *a.* naar zijne vermogens; *b.* naar zijne natuur; *c.* de noodzakelijkheid der wedergeboorte.

ZONDAG 4.

9de Vraag. Doet dan God den mensch geen onrecht, dat Hij in zijne wet van hem eischt, wat hij niet doen kan?

Antw. Neen Hij; want God heeft den mensch alzóó geschapen, dat hij dat kon doen; maar de mensch heeft zichzelven en al zijne nakomelingen, door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid, van deze gaven beroofd.

[Ef. 4:24; Gen. 3:13; 1 Tim. 2:13 en 14; Gen. 3:6; Rom. 5:12].

10de Vraag. Wil God zulk eene ongehoorzaamheid en afval ongestraft laten?

Antw. Neen Hij, geenszins; maar Hij vertoornt zich schrikkelijk, beide over de aangeborene en werkelijke zonden, en wil die door een rechtvaardig oordeel tijdelijk en eeuwig straffen; alzoo Hij gesproken heeft: „*Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet, om dat te doen*".

[Gen. 2:17; Rom. 5:12; Ps. 50:21 en Ps. 5:6; Nah. 1:2; Ex. 20:5 en Ex. 34:7; Rom. 1:18; Ef. 5:6; Deut. 27:26; Gal. 3:10; Ps. 11:6 en 7].

11de Vraag. Is dan God ook niet barmhartig?

Antw. God is wel barmhartig, maar Hij is ook rechtvaardig; daarom zoo eischt zijne gerechtigheid, dat de zonde, welke tegen de allerhoogste Majesteit Gods gedaan is, ook met de hoogste, dat is met de eeuwige straf aan lichaam en ziel gestraft worde.

[Ex. 34:6 en 7; Ex. 20:6; Ps. 7:10, 12, 13; Ex. 20:5; Ex. 23:7; Ex. 34:7; Ps. 5:5, 6; Nah. 1:2, 3; Ez. 18:20; Ex. 33:11].

De ellende wordt hier beschreven als ook bestaande in de straf der zonde. Daartoe wordt

1. eene tegenwerping afgewezen, ontleend aan het onvermogen tot het ware goed, *a.* de onmacht is zonde; *b.* vrucht van ingeving des duivels en moedwil des menschen.
2. De straf zelve beschreven *a.* als toorn Gods en de grootheid daarvan; *b.* naar haar karakter als rechtvaardig; *c.* naar haar graad: tijdelijk en eeuwig.
3. eene tegenwerping afgewezen ontleend aan Gods liefde, *a.* Gods liefde beleden als heilige liefde, dus ook Gods recht; *b.* het recht sluit in verhouding tusschen zonde en straf; *c.* zonde tegen de hoogste majesteit Gods sluit in zich de hoogste d. i. eeuwige straf.

HET TWEEDE DEEL.

VAN DES MENSCHEN VERLOSSING.

ZONDAG 5.

12de Vraag. Aangezien wij dan, naar het rechtvaardig oordeel Gods, tijdelijke en eeuwige straf verdiend hebben, is er eenig middel, waardoor wij deze straf ontgaan mochten en wederom tot genade komen?

Antw. God wil, dat zijner gerechtigheid genoeg geschiede; daarom moeten wij aan haar, óf door onszelven, of door een ander, volkomenlijk betalen.

[Gen. 2:17; Ex. 23:7; Ezech. 28:4; Matth. 5:26; 2 Thess. 1:6; Luc. 16:2; Rom. 8:3 en 4].

13de Vraag. Maar kunnen wij door onszelven betalen?

Antw. In geenerlei wijze, maar wij maken ook de schuld nog dagelijks meerder.

[Job 9:2; Job 15:15, 16; Job 4:18, 19; Ps. 130:3; Matth. 6:12; Matth. 18:25; Matth. 16:26].

14de Vraag. Kan ook ergens een bloot schepsel gevonden worden, dat voor ons betale?

Antw. Neen; want ten eerste wil God aan geen ander schepsel de schuld straffen, die de mensch gemaakt heeft; ten andere zoo kan ook geen bloot schepsel den last van den eeuwigen toorn Gods tegen de zonde dragen, en andere schepselen daarvan verlossen.

[Ezech. 18:4; Gen. 3:17; Nah. 1:6; Ps. 130:3; Ps. 49:8].

15de Vraag. Wat moeten wij dan voor een Middelaar en Verlosser zoeken?

Antw. Zulk eenen, die een waarachtig en rechtvaardig mensch zij, en nochtans ook sterker dan alle schepselen, dat is, die ook mede waarachtig God zij.

[1 Cor. 15:21; Hebr. 7:26; Jes. 7:14 en Jes. 9:5; Jer. 23:6; Luc. 11:22].

Na de verklaring der ellende volgt die der verlossing uit deze ellende, zonder welke de kennis der ellende wanhoop en geen troost zou baren.

1. Het middel tot verlossing: voldoening aan Gods gerechtigheid, *a.* door gehoorzaamheid aan de wet, *b.* door het dragen der straf.
2. Het aanbrengen dezer voldoening: *a.* door ons zelven niet, dank zij onzen zondestaat, onze zondedaden, onze zondestraf, *b.* door een ander schepsel niet van wege Gods gerechtigheid en het onvermogen van het creatuur.
3. De hoedanigheid van den verlossenden Middelaar, *a.* Hij moet volkomen mensch zijn, om der menschen straf te dragen; *b.* Hij moet waarachtig God zijn vanwege de grootheid van het verlossingswerk.

ZONDAG 6.

16de Vraag. Waarom moet Hij een waarachtig en rechtvaardig mensch zijn?

Antw. Omdat de rechtvaardigheid Gods vorderde, dat de menschelijke natuur, die gezondigd had, voor de zonde betaalde, en dat een mensch, zelf een zondaar zijnde, niet kon voor anderen betalen.

[Ezech. 18:4, 20; Rom. 5:18; 1 Cor. 15:21; Hebr. 2:14, 15, 16; Hebr. 7:26, 27; Ps. 49:8; 1 Petr. 3:18].

17de Vraag. Waarom moet Hij tezamen een waarachtig God zijn?

Antw. Opdat Hij, uit kracht zijner Godheid, den last des toorns Gods aan zijne menschheid dragen en ons de gerechtigheid en het leven verwerven en wedergeven mocht.

[Jes. 9:5; Jes. 63:3; Deut. 4:24; Nah. 1:6; Ps. 130:3; Jes. 53:4, 5, 11].

18de Vraag. Maar wie is die Middelaar, die tezamen waarachtig God en waarachtig, rechtvaardig mensch is?

Antw. Onze Heere Jezus Christus, die ons van God tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en tot eene volkomene verlossing geschonken is.

[1 Joh. 5:20; Rom. 9:5; Rom. 8:3; Gal. 4:4; Jes. 9:6; Jer. 23:6; Maleachi 3:1; Luc. 1:42; Luc. 2:6, 7; Rom 1:3; Rom. 9:5; Filip 2:7; Hebr. 2:14, 16, 17; Hebr. 4:15; Jes. 53:9, 11; Jer. 23:5; Luc. 1:35; Joh. 8:46; Hebr. 4:15; Hebr. 7:26; 1 Petr. 1:19; 1 Petr. 2:22; 1 Petr. 3:18; 1 Tim. 2:5; Matth. 1:23; 1 Tim. 3:16; Luc. 2:11; Hebr. 2:9; 1 Cor. 1:30].

19de Vraag. Waaruit weet gij dat?

Antw. Uit het heilig Evangelie, hetwelk God zelf eerst in het Paradijs geopenbaard heeft en namaals door de heilige Patriarchen en Profeten laten verkondigen en door de offeranden en andere ceremonien der wet laten vóórbeelden, en ten laatste door zijnen eeniggeboren Zoon vervuld.

[Gen. 3:15; Gen. 22:18; Gen. 12:3; Gen 39:10; Jes. 53; Jes. 42:1—4; Jes. 43:25; Jes. 49:5, 6, 22 en 23; Jer. 23:5, 6; Jer. 31:32, 33; Jer. 32:39—41; Micha 7:18—20; Hand 10:43; Hand. 3:22—24; Rom. 1:2; Hebr. 1:1; Hebr. 10:1, 8; Col. 2:7; Joh. 5:46; Rom. 10:4; Gal. 4:4; Gal. 3:24; Col. 2:17].

In deze zondagsafdeeling wordt gegeven een nadere toelichting van den Middelaar en aangewezen wie deze is.

1. Wezen en eigenschappen van den Middelaar:

te zamen d. i. de twee naturen onvermengd in de eenigheid zijns persoons.

a. Een middelaar in het algemeen; de Middelaar tusschen God en mensch;
b. waarachtig mensch, opdat Hij voor den mensch kan intreden;
c. rechtvaardig mensch, opdat Hij zonder de verdorvenheid der menschelijke natuur, voor zichzelven niet hebbe te betalen;
d. waarachtig God, opdat Hij van wege Gods gerechtigheid, aan zijne menschheid dragen kan eeuwige straf, d. i. den last des toorns Gods, krachtens zijne oneindige waardigheid.

2. Ambt van den Middelaar:
   a. Hij moet ons verlossen van het hoogste kwaad; de zonde en hare straffen;
   b. Hij moet ons aanbrengen het hoogste goed: het eeuwige leven en dus de middelen om het te verwerven en ons deelachtig te maken.
3. Wie deze Middelaar is:
   a. Onze Heere Jezus Christus, in wien al deze eischen vervuld zijn;
   b. De bron, waaruit deze kennis geput wordt, is het Evangelie, waaruit de verlossing wordt gekend, gelijk uit de wet de ellende;
   c. de oorsprong van het Evangelie: geopenbaard in het paradijs, verkondigd door de patriarchen en de profeten, dus door voorzeggingen, dan ook door voorbeelding der wet onder het O. T. en eindelijk door vervulling in onzen Heere Jezus Christus, Gods eeniggeboren Zoon.

ZONDAG 7.

20ste Vraag. Worden dan alle menschen wederom door Christus zalig, gelijk zij door Adam zijn verdoemd geworden?

Antw. Neen zij; maar alleen degenen, die Hem door een oprecht geloof worden ingelijfd en al zijne weldaden aannemen.

[Matth. 7:14; Matth. 22:14; Marc. 16:16; Joh. 1:12; Joh. 3:16, 18, 36; Jes. 53:11; Ps. 2:11; Rom. 11:20; Rom. 3:22; Hebr. 4:3; Hebr. 5:9; Hebr. 10:39; Hebr. 11:6].

21ste Vraag. Wat is een oprecht geloof?

Antw. Een oprecht geloof is niet alleen een zeker weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houd, wat ons God in zijn Woord geopenbaard heeft; maar ook een zeker vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door dat Evangelie in mijn hart werkt, dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken zij, uit louter genade, alleen om de verdienste van Christus wille.

[Jac. 2:19; Hebr. 11:1, 7; Rom. 4:18—21; Rom. 10:10; Ef. 3:12; Hebr. 4:16; Jac. 1:6; Gal. 5:22; Matth. 16:17; 2 Cor. 4:13; Joh. 6:29; Ef. 2:8; Filipp. 1:19; Hand. 16:14; Rom 1:16; Rom. 10:17; 1 Cor. 1:21; Hand. 10:44; Hand. 16:14; Rom. 1:17; Gal. 3:11; Hebr. 10:10, 38; Gal. 2:16; Ef. 2:8; Rom. 3:24; Rom. 5:19; Luc. 1:77, 78].

22ste Vraag. Wat is dan eenen Christen noodig te gelooven?

Antw. Al wat ons in het Evangelie beloofd wordt, hetwelk ons de Artikelen van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof in eene somma leeren.

[Joh. 20:31; Matth. 28:19; Marc. 1:15].

23ste Vraag. Hoe luiden die Artikelen?

Antw. 1. Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.

2. En in Jezus Christus, zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heere;

3. Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria;

4. Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle,

5. Ten derden dage weder opgestaan van de dooden,

6. Opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods, des almachtigen Vaders;

7. Vanwaar Hij komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden.

8. Ik geloof in den Heiligen Geest.

9. Ik geloof ééne heilige, algemeene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen,

10. Vergeving der zonden,

11. Wederopstanding des vleesches,

12. En een eeuwig leven.

Om persoonlijk de verlossing deelachtig te worden en daarvan zeker te zijn, wordt ons geleerd, wie verlost worden.

1. Niet allen, slechts de geloovigen: *a.* niet omdat de voldoening niet groot genoeg is, maar omdat zij alleen met Christus tot één lichaam worden; *b.* omdat zij alleen zijne weldaden aannemen.
2. Het wezen des geloofs: *a.* beslist weten of zekere kennis van hetgeen ter zaligheid noodig is, saamgevat in de 12 artikelen; *b.* Ontwijfelbare toestemming, waardoor het tot zaligheid geopenbaarde voor waarachtig wordt gehouden; *c.* Een vertrouwen des harten, waardoor de geloovige verzekerd is, dat Christus hem toebehoort. In dit vertrouwen vooral is het wezen des geloofs, dat zich richt op alle beloften Gods aan alle geloovigen.
3. De oorsprong des geloofs: *a.* De werkmeester is de Heilige Geest; *b.* Het middel waardoor het gewerkt wordt: het Evangelie; *c.* Waar het gewerkt wordt: in het hart, opdat het verstand en wil, dus heel het leven vervulle.

ZONDAG 8.

24ste Vraag. Hoe worden deze Artikelen verdeeld?

Antw. In drie deelen. Het eerste is van God den Vader en onze schepping; het tweede van God den Zoon en onze verlossing; het derde van God den Heiligen Geest en onze heiligmaking.

25ste Vraag. Aangezien er maar één eenig goddelijk Wezen is, waarom noemt gij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest?

Antw. Omdat God zich alzóó in zijn Woord geopenbaard heeft, dat deze drie onderscheidelijke Personen de eenige, waarachtige en eeuwige God zijn.

[Deut. 6:4; Ef. 4:6; Jes. 44:6; Jes. 45:5; 1 Cor. 8:4, 6; Jes. 61:1; Luc. 4:18; Gen. 1:2, 3; Num. 6:24—26; Dan. 9:9; Zach. 1:3; Jes. 6:3; Haggaï 2:5, 6; Ps. 33:6; Jes.

48 : 16; Matth. 3 : 16, 17; Matth. 28 : 19; 1 Joh. 5 : 7; Jes. 6 : 1, 3; Joh. 14 : 26; Joh. 15 : 26; 2 Cor. 13 : 13; Gal. 4 : 6; Ef. 2 : 18; Tit. 3 : 5, 6].

In deze Zondagsafdeeling wordt aangevangen met de verklaring van ons algemeen of katholiek christelijk geloof.

1. De indeeling wordt bepaald doordat ook in het genade verbond twee deelen begrepen zijn. Daarom handelen de geloofsartikelen *a.* van God, Vader, Zoon en Heilige Geest, *b.* van de gemeente en de weldaden haar geschonken in dit leven en na dit leven, naar lichaam en ziel.
2. In de verklaring van het eerste artikel wordt allereerst behandeld het geloof in God, *a.* dat God is, wordt gekend uit natuur en schriftuur; *b.* het wezen Gods slechts op eindige wijze voor ons kenbaar, is eenig in Wezen. Zijn mededeelbare en onmededeelbare eigenschappen (verg. Confessie, art. I.) *c.* dat Gods wezen is drievuldig in Personen, drie zelfstandigheden in het ééne goddelijke Wezen: Vader, Zoon en Heilige Geest, onderling onderscheiden door hunne eigenschappen, *d.* dat deze drie Personen de eenige, waarachtige en eeuwige God zijn, is ons bekend uitsluitend doordat God zichzelven alzoo geopenbaard heeft in de Heilige Schrift.
3. Deze drie Personen in het ééne goddelijke Wezen worden met eene bijzondere werkzaamheid Gods in nauw verband gebracht, doch niet zóó, dat niet in alle werken Gods het eenig Wezen zelf betrokken is. *a.* God de Vader met de schepping *b.* God de Zoon met de verlossing, *c.* God de H. Geest met de heiligmaking.

VAN GOD DEN VADER EN ONZE SCHEPPING.

ZONDAG 9.

26ste Vraag. Wat gelooft gij met deze woorden: „Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde?"

Antw. Dat de eeuwige Vader onzes Heeren Jezus Christus, die hemel en aarde, met al wat er in is, uit niet geschapen heeft, die ook dezelve nog door zijnen eeuwigen raad en voorzienigheid onderhoudt en regeert, om zijns Zoons Christus wille, mijn God en mijn Vader zij; op welken ik alzóó vertrouw, dat ik niet twijfel, of Hij zal mij met alle nooddruft des lichaams

en der ziel verzorgen, en ook al het kwaad, dat Hij mij in dit jammerdal toeschikt, mij ten beste keeren; want Hij zulks doen kan als een almachtig God, en ook doen wil als een getrouwe Vader.

[Gen. 1 en 2; Ezech. 20:11; Job 33:4; Job 38 en Job 39; Hand. 4:24 en Hand. 14:15; Ps. 33:6; Jes. 45:7; Hebr. 1:3; Ps. 104:27—30; Ps. 115:3; Matth. 10:29; Ef. 1:11; Joh. 1:12; Rom. 8:15; Gal. 4:5, 6, 7; Ef. 1:5; Ps. 55:23; Matth. 6:25, 26; Luc. 12:22; Rom. 8:28; Jes. 46:4; Rom. 10:12; Matth. 6:32, 33; Matth. 7:9—11].

In het eerste artikel wordt gehandeld van de eerste Persoon der Heilige Drievuldigheid: Hij wordt genoemd Vader en Schepper.

1. De Vadernaam komt toe aan de Heilige Drievuldigheid, maar bijzonderlijk aan de eerste Persoon. Hij is Vader *a.* met betrekking tot den Zoon, het Woord Gods, dat vleesch werd, *b.* met betrekking tot de geloovigen, welker Vader Hij door Christus is geworden door wedergeboorte, aanneming en vaderlijke liefde.
2. Vader is Hij ook als Schepper, *a.* die allen creaturen het aanzijn gaf, *b.* als Onderhouder van alle schepselen, *c.* als hun Bestierder.
3. Het geloofsvertrouwen op Hem sluit in zich op grond van Gods almacht en liefde, *a.* de persoonlijke gewisheid van het kindschap Gods, *b.* voor dit leven zekerheid van onze nooddruft voor ziel en lichaam, *c.* wering van het kwade óf keering daarvan ten goede.

ZONDAG 10.

27ste Vraag. Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods?

Antw. De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijne hand nog onderhoudt en alzóó regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijs en drank, gezondheid en krankheid, rijkdom en armoede en alle dingen, niet bij geval, maar van zijne vaderlijke hand ons toekomen.

[Hand. 17:25, 27, 28; Jer. 23:23, 24; Jes. 29:15, 16; Ezech. 8:12; Hebr. 1:3; Jer. 5:24; Hand. 14:17; Joh. 9:3; Spr. 22:2; Matth. 10:29; Spr. 16:33].

28ste Vraag. Waartoe dient ons, dat wij weten, dat God alles geschapen heeft en nog door zijne voorzienigheid onderhoudt?

Antw. Dat wij in allen tegenspoed geduldig, in voorspoed dankbaar zijn mogen, en in alles, dat ons nog toekomen kan, een goed toeverzicht hebben op onzen getrouwen God en Vader, dat ons geen schepsel van zijne liefde scheiden zal; aangezien alle schepselen alzóó in zijne hand zijn, dat zij tegen zijnen wil zich noch roeren, noch bewegen kunnen.

[Rom. 5:3; Jac. 1:3; Ps. 39:10; Job 1:21, 22; 1 Thess. 5:18; Deut. 8:10; Ps. 55:23; Rom. 5:4; Rom. 8:38, 39; Job 1:12; Job 2:6; Spr. 21:1; Hand. 17:25].

1. Waarin de voorzienigheid bestaat, *a.* een kracht Gods, die op de schepselen uitgaat, *b.* de eigenschappen dier kracht.
2. Hare werking is *a.* onderhouding, *b.* regeering, *c.* het gebied harer werking strekt zich uit over al het schepselmatige.
3. Het nut van de kennis der voorzienigheid *a.* zij snijdt af alle verzoeken van God door roekeloosheid, traagheid, enz., *b.* zij leert verstaan Gods wijsheid, macht en goedheid, *c.* zij geeft in den strijd des levens geduld en lijdzaamheid, in de vreugde dankbaarheid, voor de toekomst in leven en sterven toeverzicht d. i. een vaste hope, een zeker vertrouwen, gegrond op Gods wil en macht, zich openbarend in zijne liefde.

VAN GOD DEN ZOON EN ONZE VERLOSSING.

ZONDAG 11.

29ste Vraag. Waarom wordt de Zone Gods „Jezus", dat is Zaligmaker, genaamd?

Antw. Omdat Hij ons zalig maakt en van onze zonden verlost; daarbenevens, dat bij niemand anders eenige zaligheid te zoeken of te vinden is.

[Matth. 1:21; Hebr. 7:25; Hand. 4:12; Joh. 15:4, 5; 1 Tim. 2:5; Jes. 43:11; 1 Joh. 5:11].

30ste Vraag. Gelooven dan die ook aan den eenigen Zaligmaker Jezus, die hunne zaligheid en welvaart bij de heiligen, bij zichzelven, of ergens elders zoeken?

Antw. Neen zij; maar zij verloochenen met de daad den eenigen Heiland en Zaligmaker Jezus, ofschoon zij zich Zijns met den mond roemen; want van tweeën één: òf Jezus moet geen volkomen Zaligmaker zijn, òf die dezen Zaligmaker met waar geloof aannemen, moeten alles in Hem hebben, dat tot hunne zaligheid van noode is.

[1 Cor. 1:12, 13, 30; Gal. 5:4; Hebr. 12:2; Jes. 9:6; Col. 1:19, 20; Col. 2:10; 1 Joh. 1:7].

Na de leer van God den Vader en zijne werken volgt die van God den Zoon en zijn ambt. Allereerst wordt gehandeld van zijne namen. In deze Zondagsafdeeling van den naam: Jezus.

1. De naam Jezus drukt uit wat Hij alleen doet: Jezus = Zaligmaker door *a.* te verlossen uit den staat der ellende, *b.* over te brengen in den staat van zaligheid d. i. tot het vol zijn van het leven Gods.
2. Het waar geloof in Jezus is het weten en voor waarachtig houden, dat de Zoon Gods niet slechts den naam, maar ook de daad der verlossing heeft. *a.* Hij verkreeg volkomen wat tot verwerving en toepassing der zaligheid noodig is. *b.* Hij verkreeg dit niet alleen voor anderen, maar voor elk geloovige.
3. Het schijngeloof kent en prijst wel den naam van Jezus, maar loochent Hem met de daad, doordat behalve in Hem, nog zaligheid gezocht wordt elders, *a.* in zichzelven door wedergeboorte en rechtvaardigmaking en heiligmaking toe te schrijven aan eigen kracht en werk; *b.* bij de heiligen, die door verdiensten, voorbidding, enz. ook een middelaarstaak zouden vervullen; *c.* elders d. i. door iemand of iets anders dan Jezus, als zondereiniging door vagevuur, door magische woorden, door zaken of ook door op te gaan in de dingen dezer wereld.

ZONDAG 12.

31ste Vraag. Waarom is Hij „Christus", dat is, een „Gezalfde", genaamd?

Antw. Omdat Hij van God den Vader verordineerd is en met den Heiligen Geest gezalfd tot onzen hoogsten Profeet en Leeraar, die ons den verborgen raad en wille Gods van onze verlossing volkomenlijk geopenbaard heeft; en tot onzen eenigen Hoogepriester, die ons met de eenige offerande zijns lichaams verlost heeft, en ons met zijne voorbidding steeds voortreedt bij den Vader; en tot onzen eeuwigen Koning, die ons met

zijn Woord en Geest regeert, en ons bij de verworvene verlossing beschut en behoedt.

[Ps. 45 : 8; Hebr. 1 : 9; Jes. 61 : 1; Luc. 4 : 18; Deut. 18 : 15; Hand 3 : 22; Hand. 7 : 37; Jes. 55 : 4; Joh. 1 : 18; Joh. 15 : 15; Ps. 110 : 4; Hebr. 10 : 12, 14; Hebr. 9 : 12, 14, 28; Rom. 8 : 34; Hebr. 9 : 24; 1 Joh. 2 : 1; Rom. 5 : 9, 10; Ps. 2 : 6; Zach. 9 : 9; Matth. 21 : 5; Luc. 1 : 33; Matth. 28 : 18; Joh. 10 : 28; Openb. 12 : 10, 11].

32ste Vraag. Maar waarom wordt gij een Christen genaamd?

Antw. Omdat ik door het geloof een lidmaat van Christus, en alzoo zijner zalving deelachtig ben; opdat ik zijnen Naam bekenne, en mijzelven tot een levend dankoffer Hem offere, en met een vrij en goed geweten in dit leven tegen de zonde en den duivel strijde, en hiernamaals in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regeere.

[Hand. 11 : 26; 1 Cor. 6 : 15; 1 Joh. 2 : 27; Hand. 2 : 17; Matth. 10 : 32; Rom. 10 : 10; Rom. 12 : 1; 1 Petr. 2 : 5, 9; Openb. 1 : 6; Openb. 5 : 8, 10; 1 Petr. 2 : 11; Rom. 6 : 12, 13; Gal. 5 : 16, 17; Ef. 6 : 11; 1 Tim. 1 : 18, 19; 2 Tim. 2 : 12; Matth. 25 : 34].

De tweede naam is Christus, waardoor zijn ambt wordt aangewezen.

1. Christus = Messias = gezalfde; *a.* beteekenis der zalving onder het O. T. *b.* waarom de Zaligmaker Christus heet; wijze zijner zalving, niet uitwendig, maar inwendig: verordinering tot het middelaarsambt, uitstorting van de gaven des H. Geestes.
2. De ambten van Christus, *a.* de hoogste profeet: in en door Hem geopenbaard de verborgen raad en wil Gods onzer verlossing, in zijne verschijning en door zijn woord; *b.* de eenige hoogepriester door de offerande zijns lichaams, door zijne voorbidding; *c.* de eeuwige Koning, want Hij regeert door Woord en Geest en Hij beschermt, zoodat geen verloste weder in 's vijands macht komen kan.
3. De geloovige een Christen genaamd naar den naam Christus, niet naar Jezus, omdat Hij alleen zalig maakt; *a.* voor het eerst te Antiochie, Hand. 11 : 26; *b.* omdat de geloovigen door Christus levend, lid zijn van zijn lichaam; *c.* deelen in zijne zalving en dus mede zijn profeet, priester en koning; *d.* de gaven bezitten tot de vervulling dezer ambten noodig.

ZONDAG 13.

33ste Vraag. Waarom is Hij Gods eeniggeboren Zoon genaamd, zoo wij toch ook Gods kinderen zijn?

Antw. Daarom, dat Christus alleen de eeuwige, natuurlijke Zoon Gods is; maar wij zijn om zijnentwille, uit genade, tot kinderen Gods aangenomen.

[Ps. 2 : 7; Spr. 8 : 23; Joh. 1 : 14; Hebr. 1 : 1, 2; Joh. 3 : 16; 1 Joh. 4 : 9; Rom. 8 : 32; Rom. 8 : 16; Joh. 1 : 12; Gal. 4 : 6; Ef. 1 : 4—6; Rom. 8 : 23],

34ste Vraag. Waarom noemt gij Hem onzen Heere?

Antw. Omdat Hij ons met lichaam en ziel van al onze zonden, niet met goud of zilver, maar met zijn dierbaar bloed gekocht, en van alle geweld des duivels verlost, en ons alzoo Zich tot een eigendom gemaakt heeft.

[1 Petr. 1 : 18, 19; 1 Petr. 2 : 9; 1 Cor. 6 : 20; 1 Tim. 2 : 6; Joh. 20 : 28].

De goddelijke natuur van den Zaligmaker uitgedrukt in de woorden: eeniggeboren Zoon Gods, onze Heere.

1. Jezus Christus is eeniggeboren Zoon Gods; *a*. Christus is Zoon in eigenlijken zin, want Hij is Gods Zoon door generatie, mededeeling des Wezens, daarom de eeuwige en natuurlijke Zoon; *b*. eeniggeboren, want Hij alleen is door eeuwige generatie voortgebracht.
2. De geloovigen zijn zonen Gods in oneigenlijken zin, niet van nature, maar uit genade; *a*. door wedergeboorte en aanneming tot kinderen en erfgenamen; *b*. om Christus wille, die het voorrecht ons verwierf.
3. Van wege zijne goddelijke natuur en werk is Christus onze Heere, *a*. als God; *b*. als Middelaar, die ons kocht; *c*. dus zeggingschap heeft over de zijnen.

ZONDAG 14.

35ste Vraag. Wat is dat gezegd: „Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria"?

Antw. Dat de eeuwige Zone Gods, die waarachtig en eeuwig God is en blijft, de ware menschelijke natuur, uit het vleesch en bloed der maagd Maria, door de werking des Heiligen

Geestes, aangenomen heeft; opdat Hij ook dat ware Zaad Davids zij, zijnen broederen in alles gelijk, uitgenomen de zonde.

[1 Joh. 5 : 20; Joh. 1 : 1; Joh. 17 : 3; Rom. 1 : 3; Col. 1 : 15; Rom. 9 : 5; Gal. 4 : 4; Luc. 1 : 31, 42, 43; Matth. 1 : 20; Luc. 1 : 35; Rom. 1 : 3; Ps. 132 : 11; 2 Sam. 7 : 12; Luc. 1 : 32; Hand. 2 : 30; Filipp. 2 : 6, 7; Hebr. 2 : 14, 17; Hebr. 4 : 15].

36ste Vraag. Wat nuttigheid bekomt gij door de heilige ontvanging en geboorte van Christus?

Antw. Dat Hij onze Middelaar is, en met zijne onschuld en volkomene heiligheid mijne zonden, waarin ik ontvangen en geboren ben, voor Gods aangezicht bedekt.

[Hebr. 7 : 26, 27; 1 Petr. 1 : 18, 19; 1 Petr. 3 : 18; 1 Cor. 1 : 30, 31; Rom. 8 : 3, 4; Jes. 53 : 11; Ps. 32 : 1].

Nadat gehandeld is over de goddelijke natuur wordt verklaard de menschwording van Gods Zoon.

1. De persoon die mensch werd; *a.* de eeuwige Zoon Gods, niet de Vader, noch de H. Geest; *b.* zijne onveranderlijkheid: waarachtig en eeuwig God ook in de menschwording.
2. De wijze der menschwording *a.* door aanneming der ware menschelijke natuur, niet door verandering der goddelijke; *b.* deze aanneming der ware menschelijke natuur heeft plaats door ontvanging van den H. Geest en geboorte uit de maagd Maria; *c.* daarin is vervulling der beloften des Ouden Verbonds; *a.* Christus zonder zonde, niet alleen waarachtig, maar ook rechtvaardig mensch.
3. De vrucht der vleeschwording des Woords; *a.* Christus te zamen, in eenigheid des persoons, waarachtig God en waarachtig rechtvaardig mensch bezit hetgeen in den Middelaar vereischt wordt; *b.* dewijl Hij geene zonde gekend heeft, wordt de geloovige door toerekening rechtvaardigheid Gods in Hem.

ZONDAG 15.

37ste Vraag. Wat verstaat gij onder het woordje „geleden"?

Antw. Dat Hij aan lichaam en ziel, den ganschen tijd zijns levens op de aarde, maar inzonderheid aan het einde zijns levens, den toorn Gods tegen de zonde des ganschen menschelijken geslachts gedragen heeft; opdat Hij met zijn lijden, als met

het eenige zoenoffer, ons naar lichaam en ziel van de eeuwige verdoemenis verloste, en ons Gods genade, gerechtigheid en het eeuwige leven verwierve.

[Jes. 53 : 4; 1 Petr. 2 : 24; 1 Petr. 3 : 18; 1 Tim. 2 : 6; Jes. 53 : 10; Ef. 2 : 3; Rom. 3 : 19; Ef. 5 : 2; 1 Cor. 5 : 7; 1 Joh. 2 : 2; Rom. 3 : 25; Hebr. 9 : 28; Hebr. 10 : 14; Gal. 3 : 13; Col. 1 : 13; Hebr. 9 : 12; 1 Petr. 1 : 18, 19; 1 Petr. 3 : 18; Rom. 3 : 25; 2 Cor. 5 : 21; Joh. 3 : 16; Joh. 6 : 51; Hebr. 9 : 15; Hebr. 10 : 19].

38ste Vraag. Waarom heeft Hij onder den rechter Pontius Pilatus geleden?

Antw. Opdat Hij, onschuldig onder den wereldlijken rechter veroordeeld zijnde, ons daarmede van het strenge oordeel Gods, dat over ons gaan zou, bevrijdde.

[Joh. 18 : 38; Matth. 27 : 24; Luc. 23 : 14, 15; Joh. 19 : 4; Ps. 69 : 5; Jes. 53 : 4, 5; 2 Cor. 5 : 21; Gal. 3 : 13].

39ste Vraag. Heeft dat iets meer in, dat Hij gekruist is geweest, dan of Hij met eenen anderen dood gestorven ware?

Antw. Ja het; want daardoor ben ik zeker, dat Hij de vervloeking, die op mij lag, op Zich geladen heeft; want de dood des kruises van God vervloekt was.

[Gal. 3 : 13; Deut. 21 : 22, 23].

Hier beschreven het lijden van den Middelaar:

1. Het lijden in het algemeen bestaat *a.* in het dragen van Gods toorn aan zijne menschelijke natuur, dus naar lichaam en ziel; *b.* de zwaarte van dien lijdenslast: Gods toorn over de zonde des ganschen menschelijken geslachts, omdat elk van Gods kinderen onder de zonde van het menschelijk geslacht ligt; *c.* de duur van het lijden: van de ontvangenis tot het graf, voornamelijk op het einde zijns levens; *d.* dat lijden is zoenoffer tot verlossing van het grootste kwaad en verwerving van het hoogste goed.
2. Het lijden in het bijzonder bestaat *a.* in lijden onder den rechter Pontius Pilatus, in wiens onrechtvaardig oordeel, dat toch het oordeel van den wettigen rechter was, een Gods oordeel gaat over den Borg, met de zonde des volks bekleed; *b.* de vrucht daarvan is dus bevrijding van het oordeel voor hen in wier plaats Hij lijdt.
3. De vorm des lijdens: door kruisiging; *a.* wijl deze is de diepste vernedering; *b.* om ons te bereiden de schoonste vertroosting.

ZONDAG 16.

40ste Vraag. Waarom heeft Christus zich tot in den dood moeten vernederen?

Antw. Daarom, dat, vanwege de gerechtigheid en waarheid Gods, niet anders voor onze zonden kon betaald worden, dan door den dood des Zoons Gods.

[Gen. 2:17; Rom. 8:3, 4; Hebr. 2:14, 15].

41ste Vraag. Waarom is Hij begraven geworden?

Antw. Om daarmede te betuigen, dat Hij waarachtiglijk gestorven is.

[Hand. 13:29; Matth. 27:59, 60; Luc. 23:53; Joh. 19:38].

42ste Vraag. Zoo dan Christus voor ons gestorven is, hoe komt het, dat wij ook moeten sterven?

Antw. Onze dood is geene betaling voor onze zonden, maar alleen eene afsterving der zonden en een doorgang tot het eeuwige leven.

[Marc 8:37; Ps. 49:8; Filip. 1:23; Joh. 5:24; Rom. 7:24].

43ste Vraag. Wat verkrijgen wij meer voor nuttigheid uit de offerande en den dood van Christus aan het kruis?

Antw. Dat door zijne kracht onze oude mensch met Hem gekruist, gedood en begraven werd; opdat de booze lusten des vleesches in ons niet meer regeeren, maar dat wij onszelven Hem tot eene offerande der dankbaarheid opofferen.

[Rom. 6:6, 7, 8, 12; Rom. 12:1].

44ste Vraag. Waarom volgt er: „nedergedaald ter helle"?

Antw. Opdat ik in mijne hoogste aanvechtingen verzekerd zij, en mij ganschelijk vertrooste, dat mijn Heere Christus door zijne onuitsprekelijke benauwdheid, smarten, verschrikkingen en helsche kwalen, in welke Hij in zijn gansche lijden, maar

inzonderheid aan het kruis, gezonken was, mij van de helsche benauwdheid en pijn verlost heeft.

[Ps. 18:5, 6; Ps. 116:3; Matth. 26:38; Matth. 27:46; Hebr. 5:7; Jes. 53:5].

De voltrekking van het vonnis tot den dood des kruises wordt hier verklaard als lijden naar lichaam en ziel door den Middelaar gedragen.

1. Naar de oorzaak: *a.* Gods gerechtigheid eischt de hoogste straf: eeuwige dood. De Zoon Gods slechts kan deze alleen aan zijne menschelijke natuur dragen en aldus Gods gerechtigheid voldoen; *b.* Gods waarheid, zijne dreiging en belofte.
2. Naar de volkomenheid; *a.* Hij is begraven, dus waarachtig gestorven, de weg des doods gaat door de groeve; *b.* de troost is, dat voor Gods kinderen de dood is: afsterving der zonde en doorgang tot het leven en dus den prikkel verliest; *c.* de vrucht voor dit leven: kruisiging, dooding en begraving van den ouden mensch, met Christus ééne plante in de gelijkmaking zijns doods en een dankoffer van het gansche leven.
3. Naar het wezen: *a.* Nedergedaald ter helle, dus hellesmart; *b.* tot wegneming van het wezen des oordeels over de zonde; *c.* dus tot vertroosting in diepe benauwdheid en hoogste aanvechting, waaronder gezien mag op de volkomenheid van het offer door den Borg gebracht in het doen van alles wat bij God te doen is tot verzoening der zonde des volks.

ZONDAG 17.

45ste Vraag. Wat nut ons de opstanding van Christus?

Antw. Ten eerste heeft Hij door zijne opstanding den dood overwonnen, opdat Hij ons de gerechtigheid, die Hij door zijnen dood ons verworven had, kon deelachtig maken.

Ten andere worden wij ook door zijne kracht opgewekt tot een nieuw leven.

Ten derde is de opstanding van Christus een zeker pand onzer zalige opstanding.

[Rom. 4:25; 1 Petr. 1:3; 1 Cor. 15:16; Rom. 6:4; Col. 3:1, 3; Ef. 2:5, 6; 1 Cor. 15:20, 21].

Na den staat der vernedering volgt die der verhooging, waarin Christus de door zijne vernedering verdiende zaligheid aan de geloovigen eigen maakt. De eerste trap der verhooging is de opstanding uit de dooden.

1. De opstanding des Heeren is *a.* historisch feit: Hij is waarlijk

opgestaan; *b.* bevestigd: geschiedt met vele gewisse kenteekenen; *c.* ten derde dage; *d.* bewijst Christus te zijn de Zone Gods.

2. De opstanding des Heeren is naar haar werking *a.* dood verwinning; *b.* rechtvaardig-verklaring; *c.* kracht tot rechtvaardigmaking; *d.* kracht tot heiligmaking; *e.* kracht tot zaligmaking.

ZONDAG 18.

46ste Vraag. Wat verstaat gij daarmede: „opgevaren ten hemel"?

Antw. Dat Christus voor de oogen zijner jongeren van de aarde ten hemel is opgeheven, en dat Hij ons ten goede daar is, totdat Hij wederkomt, om te oordeelen de levenden en de dooden.

[Hand. 1 : 9; Marc. 16 : 19; Luc. 24 : 51; Hebr. 9 : 24; Hebr. 4 : 14; Rom. 8 : 34; Col. 3 : 1; Hand. 1 : 11; Matth. 24 : 30].

47ste Vraag. Is dan Christus niet bij ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft?

Antw. Christus is waarachtig mensch en waarachtig God. Naar zijne menschelijke natuur is Hij niet meer op aarde, maar naar zijne Godheid, majesteit, genade en Geest wijkt Hij nimmermeer van ons.

[Matth. 28 : 20; Hebr. 8 : 4; Matth. 26 : 11; Joh. 16 : 28; Joh. 17 : 11; Hand. 3 : 21; Joh. 14 : 18; Matth. 28 : 20].

48ste Vraag. Maar zoo de menschheid niet overal is, waar de Godheid is, worden dan die twee naturen in Christus niet van elkander gescheiden?

Antw. Ganschelijk niet; want mitsdien de Godheid onbegrijpelijk en overaltegenwoordig is, zoo moet volgen, dat zij wel buiten hare aangenomene menschheid is, en nochtans ook in dezelve is, en persoonlijk met haar vereenigd blijft.

[Jer. 23 : 23, 24; Hand. 7 : 49; Col. 2 : 9; Joh. 3 : 13; Joh. 11 : 15; Matth. 28 : 6].

49ste Vraag. Wat nut ons de hemelvaart van Christus?

Antw. Ten eerste, dat Hij in den hemel voor het aangezichte zijns Vaders onze Voorspreker is.

Ten andere, dat wij ons vleesch in den hemel tot een zeker pand hebben, dat Hij, als het Hoofd, ons, zijne lidmaten, ook tot Zich zal nemen.

Ten derde, dat Hij ons zijnen Geest tot een tegenpand zendt, door wiens kracht wij zoeken wat daarboven is, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods, en niet wat op de aarde is.

[1 Joh. 2:1; Rom. 8:34; Joh. 14:2, 3; Joh. 17:24; Joh. 20:17; Efez. 2:6; Joh. 14:16; Joh. 16:7; Hand. 2:33; 2 Cor. 1:22; 2 Cor. 5:5; Col. 3:1, 2].

De tweede trap der verhooging is de hemelvaart.

1. Wezen der hemelvaart *a.* inzetting van Christus naar zijne menschelijke natuur in den hemel der hemelen; *b.* geschiedde zichtbaar en dus plaatselijk; *c.* behoort tot de verlossings werkzaamheid van den Middelaar; *d.* leert ons Hem verwachten uit den hemel.
2. Luthersche bezwaren ontzenuwd. *a.* De belofte Matth. 28:10 door de Lutherschen op de lichamelijke tegenwoordigheid des Heeren toegepast, zoodat Christus ook naar zijn lichaam op de aarde zou wezen; *b.* Te onderscheiden hetgeen gezegd wordt van Jezus naar zijne goddelijke en naar zijne menschelijke natuur en van zijn Persoon als Middelaar; *c.* Christus' belofte geldt zijne goddelijke natuur, waardoor Hij nimmermeer van de zijnen wijkt.

   Het tweede bezwaar ontleend aan de persoonlijke vereeniging der twee naturen in den Middelaar, waaruit de Lutherschen besluiten, dat waar Christus naar zijn godheid is, Hij ook naar zijne menschheid moet wezen, wordt afgewezen door een beroep op de onbegrijpelijkheid, d. i. onbeperkbaarheid en alomtegenwoordigheid van het goddelijk Wezen, tengevolge waarvan de persooneele unie met de menschelijke natuur niet uitsluit de alomtegenwoordigheid der goddelijke.
3. De vruchten der hemelvaart bestaan in de voortzetting van zijn middelaarsambt: *a.* zijn priesterlijk ambt, Hij is onze voorbidder, *b.* zijn koninklijk ambt, want Hij, die ons vleesch is, onzer één, nam bezit van den hemel voor de zijnen, Christus in den hemel is een zeker pand, dat ook voor de zijnen plaats bereid is in het Vaderhuis; *c.* zijn profetisch ambt, door de zending van den H. Geest, die in zijne plaats de profetische werkzaamheid, door verkondiging des Woords en vernieuwing van de harten, vervult; zoodat er eene gemeente is, die zoekt de dingen, die boven zijn.

ZONDAG 19.

50ste Vraag. Waarom wordt daartoe gezet: „zittende ter rechterhand Gods"?

Antw. Dat Christus daarom ten hemel gevaren is, opdat Hij zichzelven daar bewijze als het Hoofd zijner Christelijke Kerk, door Wien de Vader alle dingen regeert.

Ps. 110 : 1; Marc. 16 : 19; Jes. 52 : 13; Zach. 6 : 13; Ef. 1 : 20—23; Col. 1 : 18; Matth. 28 : 18; Joh. 5 : 22].

51ste Vraag. Wat nuttigheid brengt ons nu deze heerlijkheid van ons Hoofd Christus?

Antw. Eerstelijk, dat Hij door zijnen Heiligen Geest in ons, zijne lidmaten, de hemelsche gaven uitgiet. Daarna, dat Hij ons met zijne macht tegen alle vijanden beschut en bewaart.

[Hand. 2 : 33; Ef. 4 : 10; Ps. 2 : 9; Ps. 110 : 1, 2; Joh. 10 : 28; Ef. 4 : 8].

52ste Vraag. Wat troost u de wederkomst van Christus, om te oordeelen de levenden en de dooden?

Antw. Dat ik in alle droefenis en vervolging, met een opgericht hoofd, even denzelfden, die zich te voren om mijnentwil voor Gods gericht gesteld en al den vloek van mij weggenomen heeft, tot eenen Rechter uit den hemel verwachte, die al zijne en mijne vijanden in de eeuwige verdoemenis werpen, maar mij, met alle uitverkorenen, tot zich in de hemelsche blijdschap en heerlijkheid nemen zal.

[Filip. 3 : 20; Luc. 21 : 28; Rom. 8 : 23; Tit. 2 : 13; 1 Thess. 4 : 15—17; Matth. 25 : 41; 2 Thess. 1 : 6; Matth. 25 : 34; 2 Thess. 1 : 7].

De derde trap der verhooging is het zitten ter rechterhand Gods.

1. Waarin het bestaat; *a.* figuurlijke spreekwijze, vertolkend de heerlijkheid van Christus naar zijne menschelijke natuur verkregen na zijne hemelvaart; *b.* zijne werkzaamheid als verheerlijkte Middelaar in de bediening van zijn drievoudig ambt: profetisch, priesterlijk, koninklijk; *c.* buiten Christus om is geen gemeenschap met den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus mogelijk.

2. De duur van Christus' zitten ter rechterhand Gods: tot zijne wederkomst; *a.* door God beloofd; *b.* de tijd gekend uit de teekenen der tijden; *c.* de wijze der wederkomst; *d.* doel der wederkomst: het laatste oordeel.
3. Vertroosting van zijne wederkomst ten oordeel; *a.* zij geschiedt om der geloovigen wil, zoodat zij in droefenis en vervolging moed scheppen mogen in het geloof aan Gods gerechtigheid; *b.* de beloofde heerlijkheid verwacht, in de openbaring van Gods Majesteit in recht en liefde; *c.* de eindelijke vervulling van Gods Koninkrijk.

VAN GOD DEN HEILIGEN GEEST.

ZONDAG 20.

53ste Vraag. Wat gelooft gij van den Heiligen Geest?

Antw. Eerstelijk, dat Hij te zamen met den Vader en den Zoon waarachtig en eeuwig God is; ten andere, dat Hij ook mij gegeven is, opdat Hij mij, door een oprecht geloof, Christus en al zijne weldaden deelachtig make mij troost, en bij mij eeuwiglijk blijve.

[1 Joh. 5:7; Gen. 1:2; Jes. 48:16; 1 Cor. 3:16; 1 Cor. 6:19; Hand. 5:3, 4; Gal. 4:6; Matth. 28:19, 20; 2 Cor. 1:22; Ef. 1:13; Gal. 3:14; 1 Petr. 1:1, 2; 1 Cor. 6:17; Joh. 15:26; Hand. 9:31; Joh. 14:16; 1 Petr. 4:14].

Na de behandeling van de leer van God den Vader en den Zoon volgt die van den H. Geest.

1. Het wezen van Heiligen Geest; *a.* De derde Persoon in het eenig goddelijk Wezen; *b.* wordt alzoo genoemd, omdat Hij als een eeuwig blazen uitgaat van den Vader en den Zoon; *c.* Hij is een Persoon of zelfstandigheid, onderscheiden van Vader en Zoon, door de Hem alleen toekomende eigenschap van zijn uitgang van Vader en Zoon, waardoor Hem het goddelijk Wezen van eeuwigheid is meegedeeld; *d.* de Heilige Geest is dus geen kracht, maar de derde Persoon ten aanzien van de bestaansorde in het goddelijk Wezen; *e.* Hem worden in de H. Schrift goddelijke namen, eigenschappen en werken toegekend, als ook goddelijke eere.
2. Het werk van den Heiligen Geest; *a.* alle werken Gods, wijl Hij waarachtig God is; *b.* een algemeene werking in de menschheid, waardoor zij natuurlijke gaven heeft; *c.* een bijzondere werking in de gemeente: wedergeboorte, en al wat tot waar geestelijk leven behoort: geloof, hoop en liefde.
3. De inwoning van den Heiligen Geest; *a.* in het gansche lichaam

lichaam van Christus: Pinksterfeest; *b.* in elk geloovige: mij gegeven: *c.* Hij blijft eeuwig, waar Hij woning maakte; *d.* Hij leidt Gods kinderen in het nieuw Jeruzalem.

ZONDAG 21.

54ste Vraag. Wat gelooft gij van de heilige, algemeene Christelijke Kerk?

Antw. Dat de Zone Gods, uit het gansche menschelijke geslacht, zich eene gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren, door zijn Geest en Woord, in eenigheid des waren geloofs, van het begin der wereld tot aan het einde, vergadert, beschermt en onderhoudt; en dat ik daarvan een levend lidmaat ben', en eeuwig zal blijven.

[Ef. 5:26; Joh. 10:11; Hand. 20:28; Ef. 4:11, 12, 13; Gen. 26:4; Obenb. 5:9; Rom. 8:29; Ef. 1:10—13; Jes. 59:21; Rom. 1:16; Rom. 10:14—17; Ef 5:26; Hand. 2:42; Ef. 4:3—5; Ps. 71:17, 18; Jes. 59:21; 1 Cor. 11:26; Matth. 16:18; Joh. 10:28—30; Ps. 129:1—5; 1 Joh. 3:14, 19—21; 2 Cor. 13:5; Rom. 8:10; Ps. 23:6; 1 Cor. 1:8, 9; Joh. 10:28; 1 Joh. 2:19; 1 Petr. 1:5].

55ste Vraag. Wat verstaat gij door de gemeenschap der heiligen?

Antw. Eerstelijk, dat alle en elk geloovige, als lidmaten, aan den Heere Christus en aan al zijne schatten en gaven gemeenschap hebben.

Ten andere, dat elk zich moet schuldig weten, zijne gaven ten nutte en ter zaligheid der andere lidmaten gewillig en met vreugde aan te leggen.

[1 Joh. 1:3; Rom. 8:32; 1 Cor. 12:12, 13; 1 Cor. 6:17; 1 Cor. 12:21; 1 Cor. 13:1, 5, 6; Filipp. 2:4—8].

56ste Vraag. Wat gelooft gij van de vergeving der zonden?

Antw. Dat God, om het genoegdoen van Christus wille alle mijne zonden, óok mijnen zondigen aard, waarmede ik al mijn leven lang te strijden heb, nimmermeer wil gedenken; maar

mij uit genade de gerechtigheid van Christus schenken, opdat ik nimmermeer in het gerichte Gods kome.

[1 Joh. 2:2; 1 Joh. 1:7; 2 Cor. 5:19; Rom. 7:23—25; Jer. 31:34; Micha 7:19; Ps. 103:3, 10, 12; Joh. 3:18; Joh. 5:24].

Nadat de artikelen, die over den Drieëenigen God en zijne Personen handelen, verklaard zijn, volgen die over de christelijke kerk.

1. Het wezen der kerk; *a.* de naam: kerk, gemeente, algemeene of katholieke kerk, welke laatste naam ook aan de Protestantsche christelijke kerken toekomt; *b.* Het lichaam, waarvan Christus het Hoofd is
2. De oorsprong der kerk; *a.* Zij wordt vergaderd uit het gansche menschelijke geslacht en onderhouden en bewaard door den Zoon Gods; *b.* de instrumenten daartoe: Woord en Geest; *c.* In die vergadering openbaart zich de uitverkiezing ten eeuwigen leven; *d.* haar karakter is eenigheid des waren geloofs; *e.* de persoonlijke zekerheid daarvan een levend lid te zijn geworden.
3. De weldaden door God aan deze kerk geschonken; *a.* gemeenschap der heiligen, d. i. dergenen die door het bloed en den Geest van Christus geheiligd zijn. Deze gemeenschap is een deelen in Christus en al zijne schatten en gaven, waaruit geboren worden: liefde en vrede, die leiden tot mededeelzaamheid; *b.* vergeving der zonden, is niet een onschuldig houden der zonde, maar een vrij spreken van de straf, daar deze door Christus is gedragen, een beschouwen en behandelen van den zondaar, alsof hij geene zonde had gedaan. Zij geschiedt dus van God om Christus' wil, aan den geloovige, strekt zich uit over erfzonde, neemt weg tijdelijke en eeuwige straf en is volstrekt, zoodat zij niet meer wordt gedacht en sluit in zich toerekening der gerechtigheid en daardoor bevrijding van het gericht.

ZONDAG 22.

57ste Vraag. Wat troost geeft u de opstanding des vleesches?

Antw. Dat niet alleen mijne ziel na dit leven van stonden aan tot Christus, haar Hoofd, zal opgenomen worden; maar dat ook dit mijn vleesch, door de kracht van Christus opgewekt zijnde, wederom met mijne ziel vereenigd, en aan het heerlijk lichaam van Christus gelijkvormig zal worden.

[Gen. 49:18; Job 19:25, 26; Ps. 17:15; Ps. 49:16; Pred. 12:14; — Luc. 16:22, 24; Luc. 23:43; Filipp. 1:21; 1 Cor. 15:55; 2 Cor. 5:8; — Joh. 5:25, 28; Jes. 26:19;

Dan. 12 : 2, 3; Joh. 11 : 24; 2 Cor. 5 : 10; Matth. 25 : 41, 46; — 1 Cor. 15 : 42—49; 1 Joh. 3 : 2; Filipp. 3 : 21; — Jes. 66 : 24; Dan. 12 : 2b].

58ste Vraag. Wat troost schept gij uit het artikel van het eeuwige leven?

Antw. Dat nademaal ik nu het beginsel der eeuwige vreugde in mijn hart gevoel, ik na dit leven volkomene zaligheid bezitten zal, die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en in geens menschen hart gekomen is, en dat, om God daarin eeuwiglijk te prijzen.

[Gen. 49 : 18; Ps. 16 : 10; Job 19 : 26; Pred. 3 : 11; Pred. 11 : 9; Pred. 12 : 5, 7, 14; 2 Cor. 5 : 2, 3; 1 Cor. 2 : 9; Joh. 5 : 24; Joh. 11 : 25, 26; Rom. 6 : 22].

Behalve de weldaden, die der gemeente in dit leven geschonken worden, ontvangt zij er ook na dit leven, waarvan de eene het lichaam, de andere ziel en lichaam betreffen.

1. De opstanding des vleesches is *a.* verrijzenis des lichaams, niet der ziel, die onsterfelijk is; *b.* de ziel des geloovigen na den dood in de gemeenschap met Christus opgenomen; *c.* dat dezelfde lichamen zullen herrijzen door de opstandings kracht van Christus; *d.* weder met de zielen zullen vereenigd worden; *e.* dat Gods kinderen alzoo aan het heerlijk lichaam van Christus gelijkvormig worden.
2. Het eeuwig leven is *a.* naar zijn wezen een leven in de onvergankelijke, onzienlijke orde des hemels; *b.* strekt zich dus uit over lichaam en ziel; *c.* vangt hier aan bij de wedergeboorte; *d.* openbaart zich in vreugde des gemoeds, blijdschap in God; *e.* hier slechts in beginsel, namaals volkomen, is oneindig verscheiden van wat hier gekend wordt en kan dus niet ten volle beschreven worden.

VAN DE RECHTVAARDIGMAKING.

ZONDAG 23.

59ste Vraag. Maar wat baat het u nu, dat gij dit alles gelooft?

Antw. Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben, en een erfgenaam des eeuwigen levens.

[Habakuk 2 : 4; Rom. 1 : 17; Joh. 3 : 36].

60ste Vraag. Hoe zijt gij rechtvaardig, voor God?

Antw. Alleen door een oprecht geloof in Jezus Christus; alzoo dat, al is het, dat mij mijne conscientie beklaagt, dat ik tegen al de geboden Gods zwaarlijk gezondigd en derzelve geen gehouden heb, en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben, nochtans God, zonder eenige mijne verdienste uit loutere genade, mij de volkomene genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en toerekent, evenals had ik nooit zonde gehad, noch gedaan, ja, als had ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij volbracht heeft; zooverre ik zulk eene weldaad met een geloovig hart aanneem.

[Rom. 3:21, 22, 24; Rom. 5:1, 2; Gal. 2:16; Ef. 2:8, 9; Filipp. 3:9; Rom. 3:9; Rom. 7:15; Rom. 7:23; Rom. 3:22; Joh. 3:18; Tit. 3:5; Deut. 9:6; Ezech. 36:22; Rom. 3:24; Ef. 2:8; 1 Joh. 2 1; Rom. 4:4; 2 Cor. 5:19; 2 Cor. 5:21; Rom. 3:22; Joh 3:18].

61ste Vraag. Waarom zegt gij, dat gij alleen door het geloof rechtvaardig zijt?

Antw. Niet, dat ik vanwege de waardigheid mijns geloofs Gode aangenaam zij; maar daarom, dat alleen de genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus mijne gerechtigheid voor God is, en dat ik die niet anders, dan alleen door het geloof, aannemen en mij toeëigenen kan.

[1 Cor. 1:30; 1 Cor. 2:2; 1 Joh. 5:10].

Na de verklaring der geloofsartikelen wordt nu nog gehandeld van de vrucht des geloofs, nml. de rechtvaardigmaking des zondaars voor God.

1. Het wezen der rechtvaardigheid; *a.* Zij is die staat des menschen, waarin hij aan alle eischen van Gods wet volkomen voldoet, dus met den maatstaf der wet overeen komt; *b.* van nature komt de mensch met de wet niet overeen en is hij dus onrechtvaardig; *c.* deze gerechtigheid is in den Middelaar, die de wet Gods volkomen volbracht heeft.
2. De wijze der rechtvaardigmaking; *a.* Zij geschiedt niet door instorting van eene rechtvaardigheid zooals de roomsche kerk leert, maar grijpt plaats door rechtvaardig verklaring, door toerekening van de gerechtigheid van Christus; *b.* doch de mensch blijft in

zichzelven een zondaar, beklaagd door de conscientie van zware zonde tegen Gods wet.

3. Het instrument der rechtvaardigmaking; *a.* de zondaar deelt er in door het geloof; *b.* Dit geloof op zich zelf is geen rechtvaardigmakende daad, geen goed werk, dat de mensch zou kunnen voortbrengen in overeenstemming met Gods wet; *c.* doch het ware geloof is slechts middel, waarvan God zich bedient om den zondaar te doen deelen in Christus' gerechtigheid, zoodat de zondaar door het geloof alleen gerechtvaardigd wordt; *d.* dit geloof is eene door den H. Geest in de zondaarsziel gewekte levensdaad, waardoor Christus hem ten eigendom wordt.

ZONDAG 24.

62ste Vraag. Maar waarom kunnen onze goede werken niet de gerechtigheid voor God, of een stuk derzelve zijn?

Antw. Daarom, dat de gerechtigheid, die voor Gods gericht bestaan kan, gansch volkomen en der wet Gods in alle stukken gelijkmatig zijn moet, en dat ook onze beste werken in dit leven alle onvolkomen en met zonden bevlekt zijn.

[Gal. 3 : 10; Deut. 27 : 26; Jes. 64 : 6; Matth. 5 : 20; Jac. 2 : 10].

63ste Vraag. Hoe? Verdienen onze goede werken niet, die nochtans God in dit en in het toekomende leven wil beloonen?

Antw. Deze belooning geschiedt niet uit verdienste, maar uit genade.

[Luc. 17 : 10; 1 Cor. 4 : 7; Job 22 : 2, 3; Ef. 2 : 8, 9; Hebr. 11 : 26b].

64ste Vraag. Maar maakt deze leer niet zorgelooze en goddelooze menschen?

Antw. Neen zij: want het is onmogelijk, dat zoo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid.

[1 Kron. 28 : 2; Ps. 119 : 4, 5; Ps. 119 : 72, 111; Ps. 18 : 2; Ps. 110 : 3; Ps. 116 : 12, 13; Ps. 103 : 22b; Matth. 7 : 18; Luc. 1 : 6; Joh. 15 : 5; Hand. 9 : 6; Rom. 17 : 18; Filipp. 4 : 8].

Na in het licht gesteld te hebben de rechtvaardigmaking des zondaars door het geloof alleen, worden de ingebrachte bezwaren wederlegd. Deze zijn tweevoudig: 1e de rechtvaardigmaking zou niet door het geloof alleen, maar door goede werken geschieden, 2e zij zou schadelijk zijn voor het zedelijk leven.

1. Rechtvaardiging door de werken uitgesloten; *a.* door het wezen der gerechtigheid, die bestaat in volkomen overeenstemming met Gods wet; *b.* door onzen zondestaat, waardoor ook het uitnemendste des menschen onvolkomen is en dus niet beantwoordt aan Gods wet.
2. De rechte waardeering van de goede werken; *a.* zij zijn niet verdienstelijk; *b.* worden slechts beloond door genade, waarvan zij ook zelve een vrucht zijn.
3. De vrucht der rechtvaardigmaking; *a.* geene zorgeloosheid, want de zondaar is van nature zorgeloos; *b.* zij kan slechts het goede voort brengen, want indien de rechtvaardigmaking doorleefd wordt, aanvaardt de zondaar door het geloof Christus als gerechtigheid en dus ook alle werken van Christus.

VAN DE SACRAMENTEN.

ZONDAG 25.

65ste Vraag. Aangezien dan alleen het geloof ons Christus en al zijne weldaden deelachtig maakt, van waar komt zulk geloof?

Antw. Van den Heiligen Geest, die het geloof in onze harten werkt door de verkondiging van het heilig Evangelie, en hetzelve sterkt door het gebruiken der Sacramenten.

[Joh. 3 : 5; Job 14 : 26; Ef. 2 : 8; Ef. 6 : 23; Filipp. 1 : 29; Rom. 10 : 17; Matth. 28 : 19; 1 Cor. 11 : 26; 1 Petr. 1 : 22, 23].

66ste Vraag. Wat zijn Sacramenten?

Antw. De Sacramenten zijn heilige, zichtbaarlijke waarteekenen en zegelen, van God ingezet, opdat Hij ons door het gebruiken derzelve de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele; namelijk, dat Hij ons, vanwege het eenig slachtoffer van Christus aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt.

[Gen. 17 : 11; Rom. 4 : 11; Deut. 30 : 6; Liv. 6 : 25; Hebr. 9 : 7, 8, 9, 24; Ezechiël 20 : 12; 2 Kon. 17 : 36; Jes. 6 : 6, 7; Jes. 54 : 9].

67ste Vraag. Zijn dan beide, het Woord en de Sacramenten, daarheen gericht of daartoe verordend, dat zij ons geloof op de offerande van Jezus Christus aan het kruis, als op den eenigen grond onzer zaligheid wijzen?

Antw. Ja zij toch; want de Heilige Geest leert ons in het Evangelie, en verzekert ons door de Sacramenten, dat onze volkomene zaligheid in de eenige offerande van Christus staat, die voor ons aan het kruis geschied is.

[Rom. 6:3; 1 Cor. 3:11; Gal. 3:27].

68ste Vraag. Hoeveel Sacramenten heeft Christus in het Nieuwe Verbond of Testament ingezet?

Antw. Twee, namelijk den Heiligen Doop en het Heilig Avondmaal.

[Matth. 28:19; Matth. 26:26—28].

Na de behandeling van de artikelen des geloofs en het stuk der rechtvaardigmaking wordt uiteengezet de leer der Sacramenten. Daartoe wordt allereerst besproken het geloof naar oorsprong en groei.

1. De ontwikkeling des geloofs; *a.* is gewrocht van den H. Geest; *b.* het instrument, waardoor het gewerkt wordt, is het woord: verkondiging des Evangelies; *c.* het wordt gesterkt door de Sacramenten.
2. De Sacramenten; *a.* de naam: sacramentum bij kerkelijke Latijnsche schrijvers: mysterie dus verborgenheid; *b.* vorm van het sacrament: een zichtbaar, stoffelijk teeken; *c.* het wezen van het sacrament is de beteekende zaak: de offerande van Christus; *d.* zij moeten door God zijn ingezet.
3. Het aantal der Sacramenten voor de kerk des N. V. *a.* twee en niet zeven zooals de Roomsche kerk leert; *b.* H. Doop en H. Avondmaal (De Roomsche kerk heeft ovendien: het vormsel, het huwelijk, boete-sacrament, dat der priesterwijding, het laatste oliesel).

VAN DEN HEILIGEN DOOP.

ZONDAG 26.

69ste Vraag. Hoe wordt gij in den Heiligen Doop vermaand en verzekerd, dat de eenige offerande van Christus, aan het kruis geschied, u ten goede komt?

Antw. Alzoo, dat Christus dit uitwendig waterbad ingezet,

en daarbij toegezegd heeft dat ik zóó zekerlijk met zijn bloéd en Geest van de onreinheid mijner ziel, dat is, van al mijne zonden, gewasschen ben, als ik uitwendig met het water, hetwelk de onzuiverheid des vleesches pleegt weg te nemen, gewasschen ben.

[Matth. 28:19; Marc. 16:16; Hand. 2:38; Joh. 1:33; Matth. 3:11; Rom. 6:3, 4; 1 Petr. 3:21; Marc. 1:4; Luc. 3:3; Ps. 24:3, 4].

70ste Vraag. Wat is dat, met het bloed en den Geest van Christus gewasschen te zijn?

Antw. Het is vergeving der zonden van God uit genade hebben, om des bloeds van Christus wille, hetwelk Hij in zijne offerande aan het kruis voor ons uitgestort heeft; daarna ook, door den Heiligen Geest vernieuwd en tot lidmaten van Christus geheiligd zijn, opdat wij hoe langer hoe meer der zonde afsterven en in een godzalig, onstraffelijk leven wandelen.

[Esra 9:6; Hebr. 12:24; 1 Petr. 1:2; Openb. 1:5; Openb. 7·14; Zach. 13:1; Ezech. 36:25; Ps. 32:1; Joh. 1:33; Joh. 3:5; 1 Cor. 6:11; 1 Cor. 12:13; Rom. 6:3, 4; Col. 2:12; Gal. 3:27].

71ste Vraag. Waar heeft ons Christus toegezegd, dat Hij ons zoo zeker met zijn bloed en Geest wasschen wil, als wij met het doopwater gewasschen worden?

Antw. In de inzetting des Doops, welke aldus luidt: „*Gaat henen, onderwijst al de volken, dezelve doopende in den Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes*". En: „*Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden*". Deze belofte wordt ook herhaald, waar de Schrift den Doop „*het bad der wedergeboorte*" en „*de afwassching der zonden*" noemt. Titus 3:5; Hand. 22:16.

Hier wordt gehandeld van de beteekenis des Doops voor een kind Gods.

1. Het uiterlijke teeken; *a.* de Doop een waterbad, waarin moet

onderscheiden het water en de afwassching door indooping of besprenging.

2. De beteekende zaak; *a.* door het water wordt beteekend het bloed en de Geest van Christus; *b.* door de afwassching de reiniging van de zonde bestaande in rechtvaardigmaking door het werk van Christus en in de vergeving der zonden; *c.* de reiniging der verdorven natuur door den Geest van Christus, wedergeboorte, inlijving in Christus en heiligmaking als vruchten der genade; *d.* de doop verzegeling van Gods belofte, want zoo zekerlijk als het uiterlijk teeken ontvangen is, zoo zeker is Gods genade in Christus het gedoopte kind Gods verzekerd.
3. De inzetting des Doops; *a.* geboden door Christus; *b.* door Hem verbonden met het onderwijs; *c.* moet geschieden met de door den Heere gegeven woorden.

ZONDAG 27.

72ste Vraag. Is dan dat uiterlijk waterbad de afwassching der zonden zelve?

Antw. Neen het, want alleen het bloed van Jezus Christus en de Heilige Geest reinigt ons van alle zonden.

[Matth. 3 : 11; 1 Petr. 3 : 21; Ef. 5 : 26; 1 Joh. 1 : 7; 1 Cor. 6 : 11].

73ste Vraag. Waarom noemt dan de Heilige Geest den Doop „het bad der wedergeboorte" en „de afwassching der zonden"?

Antw. God spreekt alzoo niet zonder groote oorzaak; namelijk, niet alleen om ons daarmede te leeren, dat, gelijk de onzuiverheid des lichaams door het water, alzoo ook onze zonden door het bloed en den Geest van Jezus Christus weggenomen worden, maar veel meer, omdat Hij ons door dit goddelijk pand en waarteeken wil verzekeren, dat wij zoo waarachtig van onze zonden geestelijk gewasschen zijn, als wij uitwendig met water gewasschen werden.

[Tit. 3 : 5; Hand. 2 : 38; Hand. 22 : 16; Openb. 1 : 5; Openb. 7 : 14; 1 Cor. 6 : 11; Marc. 16 : 16; Gal. 3 : 27].

74ste Vraag. Zal men ook de jonge kinderen doopen?

Antw. Ja; want mitsdien zij, zoowel als de volwassenen, in

het Verbond Gods en in zijne gemeente begrepen zijn, en dat hun door Christus' bloed de verlossing van de zonden, en de Heilige Geest, die het geloof werkt, niet minder dan den volwassenen toegezegd wordt, zoo moeten zij ook door den Doop, als door het teeken des Verbonds, der Christelijke Kerk ingelijfd, en van de kinderen der ongeloovigen onderscheiden worden, gelijk in het Oude Verbond of Testament door de Besnijdenis geschied is, voor welke in het Nieuwe Verbond de Doop ingezet is.

[Gen. 17 : 7; Matth. 19 : 14; Luc. 1 : 14, 15; Ps. 22 : 11; 1 Kon. 14 : 13; Deut. 29 : 10—15; Jes. 44 : 1, 2, 3; Hand. 2 : 39; Hand. 10 : 47; Joël 2 : 16; Ezech. 16 : 20, 21; Ps. 102 : 29; Ps. 103 : 17, 18; Ps. 115 : 14; Gen. 17 : 14; 1 Cor. 7 : 14; Col. 2 : 11—13].

In deze zondagsafdeelingen worden twee dwalingen weerlegd, de eene der Roomsche kerk, de andere der Dooperschen.

1. Volgens de Roomsche kerk wordt door de uitwendige toediening des Doops de reiniging van zonden tot stand gebracht; *a.* op deze wijze zou aan het uiterlijke teeken worden toegeschreven wat slechts der beteekende zaak toekomt: het bloed en de Geest van Christus alleen reinigen.
2. De Roomsche kerk beroept zich voor haar beschouwing op de Schrift; *a.* Eph. 5 : 26; Tit. 3 : 5, waar van het bad der wedergeboorte, Hand 22 : 16, waar van de afwassching der zonde sprake is. Doch daarbij wordt voorbij gezien, dat in deze plaatsen op sacramenteele wijze en dus figuurlijk wordt gesproken.
3. De kinderdoop wordt gehandhaafd tegen de Dooperschen. Door deze argumenten; *a.* de kinderen behooren tot de gemeente en dus tot het verbond; *b.* als bondelingen komt hun de belofte toe; *c.* als kinderen der gemeente moeten zij van de kinderen der heidenen onderscheiden worden; *d.* de doop kwam in het Nieuwe Verbond in de plaats der O.-Testamentische besnijdenis.

VAN HET HEILIG AVONDMAAL ONZES HEEREN JEZUS CHRISTUS.

ZONDAG 28.

75ste Vraag. Hoe wordt gij in het Heilig Avondmaal vermaand en verzekerd, dat gij aan de eenige offerande van Christus, aan het kruis volbracht, en aan al zijn goed gemeenschap hebt?

Antw. Alzoo, dat Christus mij en allen geloovigen tot zijne gedachtenis van dit gebroken brood te eten, en van dezen drinkbeker te drinken bevolen heeft; en daartoe ook belooft: eerstelijk, dat zijn lichaam zoo zekerlijk voor mij aan het kruis geofferd en gebroken, en zijn bloed voor mij vergoten is, als ik met de oogen zie, dat het brood des Heeren mij gebroken, en de drinkbeker mij medegedeeld wordt; en ten andere, dat Hij zelf mijne ziel met zijn gekruist lichaam en vergoten bloed zoo zekerlijk tot het eeuwige leven spijst en laaft, als ik het brood en den drinkbeker des Heeren (als zekere waarteekenen des lichaams en bloeds van Christus) uit des dienaars hand ontvang, en mondeling geniet.

[Matth. 26 : 26—28; Marc. 14 : 22—24; Luc. 22 : 19, 20; 1 Cor. 10 : 16, 17; 1 Cor. 11 : 23—25; 1 Cor. 12 : 13; 1 Petr. 2 : 2; Joh. 6 : 48—58].

76ste Vraag. Wat is dat te zeggen: „het gekruiste lichaam van Christus eten, en zijn vergoten bloed drinken?"

Antw. Het is niet alleen met een geloovig hart het gansche lijden en sterven van Christus aannemen, en daardoor vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen; maar ook daarbenevens door den Heiligen Geest, die te zamen in Christus en in ons woont, alzoo met zijn heilig lichaam hoe langer hoe meer vereenigd worden, dat wij, al is het, dat Christus in den hemel is, en wij op de aarde zijn, nochtans vleesch van zijn vleesch, en been van zijn beenen zijn, en dat wij door éénen Geest (als leden ééns lichaams door ééne ziel) eeuwiglijk leven en geregeerd worden.

[Joh. 6 : 35, 40, 47, 48, 50, 51, 53, 54; Joh. 6 : 55, 56; Col. 3 : 1; Hand. 3 : 21; 1 Cor. 11 : 26; Ef. 5 : 29, 30; Ef. 3 : 16; 1 Cor. 6 : 15; 1 Joh. 3 : 24; 1 Joh. 4 : 13; Joh. 6 : 57; Joh. 15 : 1—6; Ef. 4 : 15, 16].

77ste Vraag. Waar heeft Christus beloofd, dat Hij de geloovigen zóó zekerlijk alzoo met zijn lichaam en bloed wil spijzen en laven, als zij van dit gebroken brood eten en van dezen drinkbeker drinken?

Antw. In de inzetting des Avondmaals, welke aldus luidt: „*Onze Heere Jezus, in den nacht, in welken Hij verraden werd, nam het brood, en als Hij gedankt had, brak Hij het, en zeide: Neemt, eet; dat is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot mijne gedachtenis! Desgelijks (nam Hij) ook den drinkbeker na het eten des Avondmaals, en zeide: deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in mijn bloed; doet dat, zoo dikwijls als gij (dien) zult drinken, tot mijne gedachtenis. Want zoo dikwijls als gij dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt.*" (1 Cor. 11 vs. 23—26).

Deze toezegging wordt ook herhaald door den heiligen Apostel Paulus, waar hij spreekt (1 Cor. 10 vs. 16, 17): „*De drinkbeker der dankzegging, dien wij (dankzeggende) zegenen, is die niet eene gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wij breken, is dat niet eene gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood (is het, zoo) zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn.*"

[Matth. 26 : 26—28; Marc. 14 : 22—24; Luk. 22 : 19, 20].

Het tweede Sacrament wordt in de Heilige Schrift het Avondmaal des Heeren, tafel des Heeren, breking des broods, het brood en de beker der dankzegging genoemd, 1 Cor. 11 : 20; 10 : 21; 10 : 16; Handel. 2 : 42; 20 : 7.

1. Het uiterlijk teeken; *a.* brood en wijn; *b.* de sacramenteele handeling door den dienaar te verrichten: nemen, zegenen, uitdeelen van gebroken brood en uitgegoten wijn; door den avondmaalsganger: het brood ontvangen en eten, den wijn nemen en drinken.
2. De beteekende zaak; *a.* de offerande van Christus aan het kruis volbracht en de heilsgoederen daardoor verkregen; *b.* het brood beteekent het lichaam, de wijn het bloed van Christus; *c.* De sacramenteele handeling des dienaars: het nemen beteekent de verordening van Christus tot spijze onzer ziel; de zegening teekent zijne heiliging, de uitdeeling de schenking van Christus aan den boetvaardige en geloovige; *d.* De sacramenteele handeling van den avondmaalsganger; 1e het nemen van brood en wijn: de aanneming des Zaligmakers, opdat Hij ons van nut zij, 2e het eten van het brood en het drinken van den wijn, beteekent het deelachtig worden van den Heere Jezus Christus als geestelijke spijze en drank der ziel, het verkrijgen zijner weldaden door het geloof.
3. De verzegeling; *a.* door de sacramenteele teekenen en handelingen

des dienaars wordt verzekerd, dat zoo waarachtig met het oog gezien wordt het gebroken brood en de mededeeling van den beker, Christus zoo waarachtig voor hem geofferd is en zijn bloed vergoten heeft; *b.* de sacramenteele handelingen des avondmaalgangers: het ontvangen en genieten der teekenen verzekeren hem spijziging en lafenis ten eeuwigen leven.

De grond dezer weldaden is gelegen in Christus' beloften en de inzetting des Avondmaals.

ZONDAG 29.

78ste Vraag. Wordt dan uit brood en wijn het wezenlijk lichaam en bloed van Christus?

Antw. Neen; maar gelijkerwijs het water in den Doop niet in het bloed van Christus veranderd wordt, noch de afwassching der zonden zelve is (waarvan het alleen een goddelijk waarteeken en verzekering is), alzoo wordt ook het brood in het Avondmaal niet het lichaam van Christus zelf, hoewel het, naar den aard en de eigenschap der Sacramenten, het lichaam van Christus Jezus genaamd wordt.

[Matth. 26 : 29; Ef. 5 : 26; Tit. 3 : 5; 1 Cor. 10 : 16; 1 Cor. 11 : 26; Gen. 17 : 10, 11; Ef. 12 : 11, 13; Ef. 13 : 9: 1 Petr. 3 : 21; 1 Cor. 10 : 3, 4].

79ste Vraag. Waarom noemt dan Christus het brood „zijn lichaam", en den drinkbeker „zijn bloed", of „het Nieuwe Testament in zijn bloed", en Paulus „de gemeenschap des lichaams en des bloeds van Christus?"

Antw. Christus spreekt alzoo niet zonder groote oorzaak; namelijk: niet alleen om ons daarmede te leeren, dat, gelijk brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden, alzoo ook zijn gekruist lichaam en zijn vergoten bloed de waarachtige spijs en drank zijn, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden; maar veel meer om ons door deze zichtbare teekenen en panden te verzekeren, dat wij zoo waarachtiglijk zijn waar lichaam en bloed door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden, als wij deze heilige waarteekenen met den lichamelijken mond tot zijne gedachtenis ontvangen; en dat al

zijn lijden en gehoorzaamheid zoo zeker ons eigen is, als hadden wij zelven in ons eigen persoon alles geleden en Gode voor onze zonden genoeg gedaan.

[Joh. 6:55, 57; 1 Cor. 10:16; 1 Cor. 15:45]

Na de verklaring van het Avondmaal des Heeren volgt de wederlegging der Roomsche dwaling, dat brood en wijn in het Avondmaal veranderd worden in het wezenlijk lichaam en bloed van Christus.

1. Wederlegging op grond van karakter en eigenschap der Sacramenten; *a*. In het sacrament is steeds te onderscheiden teeken en beteekende zaak. Bij verandering van de beteekende zaak zelve in het teeken, hield het teeken op een teeken te zijn. In den doop wordt ook het water niet veranderd in bloed, alzoo ook geen wezensverandering der teekenen in het Avondmaal; *b*. op grond van instelling en gebruik des Avondmaals.
2. Wederlegging van het beroep der Roomschen op de Heilige Schrift, waar Christus spreekt van het brood als van zijn lichaam, van den wijn als van zijn bloed. Matth. 26:29; Marc. 14:24; Luc. 22:19 en 20, zoo ook 1 Cor. 10:16, woorden door de Roomschen letterlijk verstaan. Zij kunnen echter niet eigenlijk worden verstaan; *a*. om de onredelijkheid, die daar in liggen zou; *b*. zij zijn sacramenteele spreekwijzen; *c*. Zij hebben dus de strekking van te beteekenen en te verzegelen de geestelijke gaven ons in Christus geschonken.

ZONDAG 30.

80ste Vraag. Welk onderscheid is er tusschen het Avondmaal des Heeren en de Paapsche Mis?

Antw. Het Avondmaal des Heeren betuigt ons, dat wij volkomene vergeving aller zonden hebben door de eenige offerande van Jezus Christus, die Hij zelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft, en dat wij door den Heiligen Geest Christus werden ingelijfd, die nu naar zijne menschelijke natuur niet meer op de aarde, maar in den hemel is, ter rechterhand Gods, zijns Vaders, en daar van ons wil aangebeden zijn. Maar de Mis leert, dat de levenden en de dooden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij Christus nog dagelijks voor hen van de mispriesters geofferd worde, en dat Christus lichamelijk onder de gestalte van het brood en den

wijn is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden. En alzoo is de Mis in den grond anders niet, dan eene verloochening der eenige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en eene vervloekte afgoderij.

[Hebr. 10 : 10, 12; Hebr. 7 : 26, 37; Hebr. 9 : 12, 25; Joh. 19 : 30; Matth. 26 : 28; Luc. 22 : 19; 1 Cor. 10 : 16, 17; 1 Cor. 6 : 17; Joh. 20 : 17; Col. 3 : 1; Hebr. 1 : 3; Hebr. 8 1; Matth. 6 : 20, 21; Joh. 4 · 21; Joh. 20 : 17; Luc. 24 : 52; Hand. 7 : 55; Col. 3 : 1; Filipp. 3 : 20; 1 Thess. 1 : 10; Hebr. 9 : 26; Hebr. 10 : 12, 14].

81ste Vraag. Voor wie is het Avondmaal des Heeren ingesteld?

Antw. Voor degenen, die zichzelven vanwege hunne zonden mishagen, en nochtans vertrouwen, dat deze hun om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met zijn lijden en sterven bedekt is; begeerende ook hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren. Maar de geveinsden, en die zich niet met een waar hart tot God bekeeren, die eten en drinken zichzelven het oordeel.

[Jer. 31 : 19; Ezech. 36 : 31; Ps. 51 : 19; 1 Cor. 11 : 28! Joh. 15 : 4; Joh. 13 : 34, 35; 1 Cor. 10 : 19, 20, 21, 22].

82ste Vraag. Zal men ook tot dit Avondmaal laten komen, die zich met hunne belijdenis en leven als ongeloovige en goddelooze menschen aanstellen?

Antw. Neen; want alzoo wordt het Verbond Gods ontheiligd, en zijn toorn over de gansche gemeente verwekt. Daarom is de Christelijke Kerk schuldig, naar de ordening van Christus en zijne Apostelen, dezulken (totdat zij betering huns levens bewijzen) door de sleutelen des hemelrijks uit te sluiten.

[1 Cor. 11 : 20, 34; Jes. 1 : 11; Jes. 66 : 3; Tit. 3 : 10; 2 Cor. 6 : 14—18; 1 Cor. 5 : 13; Jer. 7 : 21; Ps. 50 : 16, 17].

Na de wederlegging der Roomsche dwaling worden nu de misbruiken, die er van het H. Avondmaal onder Roomschen en anderen aangetroffen, bestraft. Het voornaamste misbruik is de mis.

1. Het misbruik des Avondmaals in de mis; *a.* het Avondmaal is een sacrament, een waarteeken, dat de genade Gods in Christus ver-

zegelt, de mis bezigt het sacrament als een offerande om genade te verkrijgen; *b*. Het Avondmaal wijst op de ééne offerande van Christus éénmaal geschied als eenigen grond der zaligheid, de mis wil zijn herhaling van dat offer; *c*. Zij wordt hier afgoderij genoemd, omdat de teekenen door de wijdingsspreuk des priesters zouden veranderd zijn in het ware lichaam en bloed van Christus en dus als Christus zelve waarachtig God en mensch zou wezen. Het sacramentsteeken wordt daarom aangebeden en verkrijgt dus een afgodisch karakter.

2. Misbruik van het Avondmaal door ongerechtigde gebruikers; *a*. het Avondmaal is voor hen, die mishagen kennen over de zonde, vertrouwen dat Christus' zoenoffer vergeving aanbrengt, begeeren Gode welbehagelijk te wandelen; *b*. Het Avondmaal komt niet toe aan onboetvaardigen, ongeloovigen en goddeloozen, hetzij zij dit in het openbaar of in het geheim zijn; *c*. Dezulken behooren niet te worden toegelaten, omdat God het voor hen niet ingesteld heeft en het dus ontheiliging des Verbonds is, ook omdat de toorn Gods over de gemeente ontsteekt, want de tuchteloosheid wekt de verscheuring en het verderf der gemeente.
3. De tucht vereischt door de sleutelmacht der kerk; *a*. deze is verordend door Christus en de apostelen; *b*. heeft de strekking te behouden; *c*. wordt voortgezet tot bekeering intreedt.

ZONDAG 31.

83ste Vraag. Wat zijn de sleutelen des hemelrijks?

Antw. De verkondiging van het heilig Evangelie en de Christelijke ban of uitsluiting uit de Christelijke gemeente, door welke twee stukken het hemelrijk den geloovigen opengedaan, en den ongeloovigen toegesloten wordt.

[1 Tim. 3 : 15; Jes. 22 : 22; Matth. 16 : 19; Joh. 20 : 23; Matth. 18 : 18; Ps. 22 : 27; Joh. 3 : 36].

84ste Vraag. Hoe wordt het hemelrijk door de prediking van het heilig Evangelie ontsloten en toegesloten?

Antw. Alzoo, als achtervolgende het bevel van Christus, allen en een iegelijk geloovige verkondigd en openlijk betuigd wordt, dat hun (zoo dikwijls zij de beloften des Evangelies met waar geloof aannemen) waarachtig al hunne zonden van God, om de verdiensten van Christus wille, vergeven zijn; daarentegen allen ongeloovigen, en die zich niet van harte bekeeren, verkondigd en betuigd wordt, dat de toorn Gods en de eeuwige verdoe-

menis op hen ligt, zoolang zij zich niet bekeeren; naar welk getuigenis des Evangelies God, beide in dit en in het toekomende leven, oordeelen zal.

[Joh. 20:21, 22, 23; Matth. 16:19; Matth. 18:18].

85ste Vraag. Hoe wordt het hemelrijk toegesloten en ontsloten door den Christelijken ban?

Antw. Alzoo, als achtervolgende het bevel van Christus, degenen, die onder den Christelijken naam onchristelijke leer of leven voeren, nadat zij, menigmaal broederlijk vermaand zijnde, van hunne dwalingen of schandelijk leven niet willen afstaan, der Gemeente, of dengenen, die van de Gemeente daartoe verordend zijn, aangebracht worden; en, zoo zij naar de vermaning niet vragen, van henlieden, door het verbieden der Sacramenten, uit de Christelijke gemeente, en van God zelven uit het Rijk van Christus gesloten worden; en wederom als lidmaten van Christus en van zijne gemeente aangenomen, wanneer zij waarachtige betering beloven en bewijzen.

[Matth. 16:15—19; Openb. 3:7; Matth. 18:15—17; 1 Cor. 5:4, 5, 11; 2 Cor. 2:6, 7, 8; 1 Tim. 3:15; 2 Joh. 9, 10, 11].
Zie ook: Dordtsche Kerkorde art. 71—81.

Nadere toelichting van de sleutelmacht der kerk.

1. Wezen der sleutelmacht; *a.* de naam; *b.* de macht zelve bestaat in twee functies: 1e de verkondiging des Evangelies, 2e toepassing van de tucht.
2. Wijze waarop de sleutelen moeten gebruikt worden door prediking; *a.* door ontsluiting van het koninkrijk der hemelen voor de gelooovigen door openlijke verkondiging van Gods beloften, door de prediking des geloofs; *b.* door toesluiting van dat koninkrijk voor de ongeloovigen door openlijke verkondiging van Gods toorn buiten Christus en roep tot bekeering.
3. Wijze van het gebruik der sleutelmacht door tucht; *a.* door toesluiting van het koninkrijk der hemelen voor naamchristenen, die onchristelijke leer of leven voeren. Deze geschiedt door de gemeente of hare vertegenwoordigers, niet door iedereen, en door het ontzeggen van de weldaden door God der gemeente geschonken en niet door lijfstraffen of anderzins, totdat bekeering is ingetreden; *b.* door ontsluiting: weder aanneming tot lidmaten, toelating tot de Sacramenten.
4. Het gezag der tucht *a.* rust op bevel van Christus; *b.* is dus een goddelijk oordeel, indien de tucht naar zijn bevel is toegepast.

HET DERDE DEEL.

VAN DE DANKBAARHEID.

ZONDAG 32.

86ste Vraag. Aangezien wij uit onze ellendigheid, zonder eenige onze verdienste, alleen uit genade door Christus verlost zijn, waarom moeten wij dan nog goede werken doen?

Antw. Daarom, dat Christus, nadat Hij ons met zijn bloed gekocht en vrijgemaakt heeft, ons ook door zijnen Heiligen Geest tot zijn evenbeeld vernieuwt, opdat wij met ons gansche leven Gode dankbaarheid voor zijne weldaden bewijzen en Hij door ons geprezen worde. Daarna ook, dat elk bij zichzelven van zijn geloof uit de vruchten verzekerd zij, en dat door onzen godzaligen wandel onze naasten ook voor Christus gewonnen worden.

[Hand. 20 : 28; 1 Petr. 1 : 18, 19; Rom. 6 : 13; Rom. 7 : 22; Rom. 12 : 1, 2; 1 Petr. 2 : 5, 9; Jud. 4; Gal. 2 : 17; Jes. 43 : 21; Tit. 2 : 14; 1 Cor. 6 : 20; Ef. 2 : 10; Matth. 5 : 16; 1 Petr. 2 : 12; 2 Petr. 1 : 10; Matth. 7 : 17; Gal. 5 : 6, 22; 1 Petr. 3 : 1, 2; Rom. 14 : 19; 2 Cor. 5 : 9; Jes. 60 : 81; Col. 1 : 10; 1 Cor. 1 : 30; Luk. 22 : 32; Jac. 5 : 19, 20; Jac. 2 : 17; 1 Joh. 2 : 3, 4; 1 Petr. 2 : 12; 1 Petr. 3 : 1—4; 1 Joh. 3 : 9; Gal. 5 : 25].

87ste Vraag. Kunnen dan die niet zalig worden, die, in hun goddeloos, ondankbaar leven voortvarende, zich tot God niet bekeeren?

Antw. In geenerlei wijze; want de Heilige Schrift zegt, dat geen onkuische, afgodendienaar, echtbreker, dief, gierigaard, dronkaard, lasteraar, noch roover, noch dergelijke, het Rijk Gods beërven zal.

[1 Cor. 6 : 9, 10; Ef. 5 : 5, 6; 1 Joh. 3 : 14; 1 Thess. 5 : 23; Gal 5 : 19—21; Zefanja 2 : 1 enz.].

Na de kennis onzer ellende en onzer verlossing volgt het derde deel der catechismus, handelend over de dankbaarheid, die wij Gode voor de verlossing uit onze ellende schuldig zijn, opdat ook in de beoefening daarvan vertroosting worde verkregen. De ware dank-

baarheid bestaat in de waarachtige bekeering. Hier wordt gehandeld van hare noodzakelijkheid en hare openbaring in een godzalig leven.

1. De oorsprong der bekeering; *a.* de werkmeester is de Heilige Geest; *b.* zijn werk is vernieuwing naar Christus' evenbeeld; *c.* nadat Hij eerst de verzoening en verlossing ons leerde kennen.
2. De openbaring der bekeering; *a.* God dienen niet slechts met woorden, maar ook door daden, door het gansche leven; *b.* vertroosting ligt daarin voor Gods kind; *c.* het leven des geloofs zal een getuigenis aangaande den Heere Jezus zijn.
3. De noodzakelijkheid der bekeering; *a.* zonder bekeering geen zaligheid; *b.* de bewijzen daarvoor ontleend aan de Heilige Schrift.

ZONDAG 33.

88ste Vraag. In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekeering des menschen?

Antw. In twee stukken: in de afsterving van den ouden, en in de opstanding van den nieuwen mensch.

[Rom. 6 : 1, 4, 5, 6; Ef. 4 : 22—24; Col. 3 : 5, 6, 8, 9, 10; 1 Cor. 5 : 7; 2 Cor. 7 : 10].

89ste Vraag. Wat is de afsterving van den ouden mensch?

Antw. Het is een hartelijk leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en dezelve hoe langer hoe meer haten en vlieden.

[Jer. 3 : 13; Joh. 16 : 8; Rom. 8 : 13; Jer. 14 : 20; Jes. 57 : 15; Joël 2 : 13, 14; Ps. 51 : 5; Hos. 6 : 1; 2 Cor. 7 : 10; Jer. 31 : 10; Ezra 9 : 6; Ps. 32 : 5; Luc. 18 : 13; Ps. 5 : 13; Ps. 51 : 12; Jer. 31 : 18, 19; Ef. 4 : 24; Jer. 2 : 19; Ps. 38 : 6; Jes. 64 : 6; Jes. 6 : 5].

90ste Vraag. Wat is de opstanding van den nieuwen mensch?

Antw. Het is eene hartelijke vreugde in God door Christus, en lust en liefde om naar den wil Gods in alle goede werken te leven.

[Rom. 5 : 1; Rom. 14 : 17; Jes. 57 : 15; Rom. 6 : 10, 11; Gal. 2 : 20; Luc. 1 : 6; Filip. 1 : 11; Filip. 4 : 4, 8; Ps. 4 : 7; Ps. 116 : 1, 2, 12, 13; Ps. 100; Ps. 16 : 11; 1 Joh. 3 : 9; Rom. 7 : 22; 2 Tim. 2 : 21].

91ste Vraag. Maar wat zijn goede werken?

Antw. Alleen die uit waar geloof, naar de wet Gods, Hem ter eere geschieden; en niet, die op ons goeddunken of menschen-inzettingen gegrond zijn.

[Rom. 14 : 23; Liv. 18 : 4; 1 Sam. 15 : 22; Ef. 2 : 10; Marc. 10 : 19; 1 Cor. 10 : 31; Ezech. 20 : 18, 19; Ezech. 36 : 27; Jes. 29 : 13; Matth. 15 : 7, 8, 9; Col. 2 : 23].

Werd in de voorgaande afdeeling gehandeld van de bekeering tot zaligheid, in deze wordt het wezen der bekeering ontvouwd. Deze heeft twee zijden:

1. Afsterving van den ouden mensch. Deze is *a.* hartelijk leedwezen, zich uitend in droefheid naar God, geboren uit het besef onzer zonde tegen God: *b.* haat tegen de zonde; *c.* afstand van de zonde.
2. Opstanding van den nieuwen mensch. Deze uit zich *a.* als vreugde in God, geboren uit het geloof in Christus; *b.* lust en liefde om te leven in alle goede werken.
3. Het wezen der goede werken; *a.* Zij moeten opkomen uit een goed beginsel: waar geloof; *b.* op de goede wijze geschieden: naar Gods wet; *c.* met een goed doel: Gods eer; *d.* Deze eigenschappen missen alle werken, die geschieden naar eigen goeddunken, gegrond zijn op menschelijke inzetting en niet doelen op Gods eer.

VAN DE WET.

ZONDAG 34.

92ste Vraag. Hoe luidt de wet des Heeren?

Antw. God sprak al deze woorden (Ex. 20 vs. 2—17, Deut. 5 vs. 6—21):

Ik ben de HEERE uw God, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb;

HET EERSTE GEBOD.

Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben.

HET TWEEDE GEBOD.

Gij zult u geen gesneden beeld noch eenige gelijkenis maken van hetgeen boven in den hemel is, noch van hetgeen onder op de aarde is, noch van hetgeen in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen,

want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoek aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen, die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben en mijne geboden onderhouden.

HET DERDE GEBOD.

Gij zult den Naam des Heeren, uws Gods, niet ijdellijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die zijnen Naam ijdellijk gebruikt.

HET VIERDE GEBOD.

Gedenkt den Sabbatdag, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de Sabbat des HEEREN uws Gods; dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uwe dochter, noch uw dienstknecht, noch uwe dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uwe poorten is; want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage. Daarom zegende de HEERE den Sabbatdag en heiligde denzelven.

HET VIJFDE GEBOD.

Eert uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE, uw God, geeft.

HET ZESDE GEBOD.

Gij zult niet doodslaan.

HET ZEVENDE GEBOD.

Gij zult niet echtbreken.

HET ACHTSTE GEBOD.

Gij zult niet stelen.

HET NEGENDE GEBOD.

Gij zult geene valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste.

HET TIENDE GEBOD.

Gij zult niet begeeren uws naasten huis; gij zult niet begeeren uws naasten vrouw, noch zijnen dienstknecht, noch zijne dienstmaagd, noch zijnen os, noch zijnen ezel, noch iets, dat uws naasten is.

93ste Vraag. Hoe worden deze tien geboden verdeeld?

Antw. In twee tafelen, waarvan de eerste leert, hoe wij ons jegens God zullen houden; de andere, wat wij onzen naaste schuldig zijn.

[Deut. 4 : 13: Ex. 34 : 28; Deut. 10 : 3, 4; Matth. 22 : 37—40; Rom. 13 : 8; Gal. 5 : 14].

94ste Vraag. Wat gebiedt God in het eerste gebod?

Antw. Dat ik, zoo lief als mij mijner ziele zaligheid is, alle afgoderij, tooverij, waarzegging, superstitie of bijgeloof, aanroeping der heiligen of van andere schepselen, mijde en vliede, en den eenigen waren God recht leere kennen, Hem alleen vertrouwe, in alle ootmoedigheid en lijdzaamheid mij Hem alleen onderwerpe, van Hem alleen alle goed verwachte, Hem van ganscher harte liefhebbe, vreeze en eere; alzoo, dat ik eer van alle schepselen afga en die varen late, dan dat ik in het allerminste tegen zijnen wil doe.

[1 Joh. 5 : 21; 1 Cor. 6 : 10; 1 Cor. 10 : 7, 14; Liv. 19 : 31; Deut. 18 : 9, 10; Matth. 4 : 10; Openb. 19 : 10; Openb. 22 : 8, 9; Joh. 17 : 3; Jer. 17 : 5, 7; 1 Petr. 5 : 5; Hebr. 10 : 36; Col. 1 : 11; Rom. 5 : 3, 4; 1 Cor. 10 : 10; Filipp. 2 : 14; Ps. 104 : 27; Jes. 45 : 7; Jac. 1 : 17; Deut. 6 : 5; Matth. 22 : 37; Deut. 6 : 2; Ps. 111 : 10; Spr. 1 : 7; Spr. 9 : 10; Matth. 10 : 28; Matth. 4 : 10; Deut. 10 : 20; Matth. 5 : 29; Matth. 10 : 37; Hand. 5 : 29; Jes. 45].

95ste Vraag. Wat is afgoderij?

Antw. Afgoderij is, in de plaats van den eenigen waren God, die zich in zijn Woord geopenbaard heeft, of benevens Hem, iets anders versieren of hebben, waarop de mensch zijn vertrouwen zet.

[Efeze 5:5; 1 Kron. 16:26; Filipp. 3:19; Gal. 4:8; Ef. 2:12; 1 Joh. 2:23; 2 Joh. 9; Joh. 5:23; Ps. 81:9; 1 Cor. 10:7; 1 Joh. 5:21].

Om te kunnen weten welke goede werken God geboden en welke kwade werken Hij verboden heeft, volgt de wet Gods, hare indeeling en de verklaring van het eerste gebod.

1. Het wezen der wet; *a.* uitdrukking van Gods wil; *b.* Zij is wet der zeden, der ceremoniën en burgerlijke wet; *c.* Christus vervulde al het ceremonieele en het burgerlijke voor zoover het ook ceremonieel bedoeld was; zoodat het voor ons is afgeschaft; *d.* eeuwig bindend is de wet der zeden; *e.* wet en evangelie.
2. Indeeling der wet; *a.* de eerste tafel heeft betrekking op den mensch in zijne verhouding tot God; *b.* de tweede op die van den mensch in zijne verhouding tot den naaste.
3. De voorrede der wet drukt uit; *a.* Gods autoriteit; *b.* Gods recht recht op het volk; *c.* verklaart dus Gods macht om te gebieden en onze roeping tot gehoorzaamheid.
4. Het eerste gebod verbiedt afgoderij; *a.* Dit is in plaats van op God, zooals Hij zich in zijn Woord openbaarde, op iets anders vertrouwen of naast Hem iets anders stellen als God; *b.* Zij openbaart zich als tooverij d. i. door andere bovenzinnelijke macht iets willen tot stand brengen; *c.* als waarzeggerij d. i. door andere bovenzinnelijke macht de toekomst ontsluieren; *d.* als bijgeloof d. i. aan andere bovenzinnelijke machten, werkelijke of verzonnene, goddelijke krachten toeschrijven, b.v. heiligen, geesten, engelen, amuletten, enz.
5. Het eerste gebod gebiedt geloof in God; *a.* kennis van Hem, zooals Hij zich openbaart; *b.* vertrouwen op Hem alleen; *c.* gehoorzaamheid aan Hem zich uitend in ware liefde, vreeze en eere Gods; *d.* de standvastigheid der deugd.

ZONDAG 35.

96ste Vraag. Wat eischt God in het tweede gebod?

Antw. Dat wij God in geenerlei wijze afbeelden, noch op eene andere wijze vereeren, dan Hij in zijn Woord bevolen heeft.

[Jes. 40 : 18, 19, 25; Deut. 4 : 15, 16; Jer. 10 : 1—15; Rom. 1 : 23; Hand. 17 : 20; 1 Sam. 15 : 23; Deut. 12 : 30; Matth. 15 : 9; Joh. 4 : 24; 1 Kon. 8 : 27].

97ste Vraag. Mag men dan ganschelijk geene beelden maken?

Antw. God kan en mag op geenerlei wijze afgebeeld worden. Maar de schepselen al is het, dat zij kunnen afgebeeld

worden, zoo verbiedt God toch hunne beeltenis te maken en te hebben om die te vereeren, of God daardoor te dienen.

[Jes. 40 : 25; Ex. 34 : 17; Ex. 23 : 24; Ex. 34 : 13, 15; Num. 33 : 52; Jes. 42 : 8; Jes. 48 : 11; Deut. 27 : 15; Ex. 32 : 8; Ps. 115 : 3—8; Jes. 44 : 12—20; Jes. 46 : 5—8; Hand. 17 : 29; Rom. 1 : 23, 24; Hand. 7 : 42, 43; Openb. 22 : 8, 9].

98ste Vraag. Maar zou men de beelden in de kerken als boeken der leeken niet mogen dulden?

Antw. Neen: want wij moeten niet wijzer zijn dan God, die zijne Christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging zijns Woords wil onderwezen hebben.

[Jer. 10 : 8; Hab. 2 : 18, 19; Rom. 10 : 17; 2 Petr. 1 : 19; 2 Tim. 3 : 16, 17].

In het tweede gebod wordt gezegd, hoe God niet en hoe Hij wel gedient wil worden.

1. Het verbod sluit in: *a.* het maken van beelden om God daardoor af te beelden, want het beeld kan nooit Gods oneindig Wezen uitdrukken, het is vernedering van God; *b.* het aanbidden en eeren van deze beelden; *c.* alle eigenwillige godsdienst.
2. Het gebod sluit in: *a.* dienst Gods in geest en waarheid, dus God liefhebben en zijne geboden onderhouden.
3. Nadere toelichting: *a.* beelden van God mogen nooit gemaakt worden; *b.* beelden van schepselen wel, maar nooit om er God mee te dienen; *c.* ook niet tot onderwijs, wijl God daarvoor zijn Woord schonk; *d.* geen schepsel mag staan tusschen God en zijn kind.
4. De straf op de overtreding des gebods; *a.* voortvloeiend uit Gods eere; *b.* bezoeking in geslachten; *c.* de groote barmhartigheid Gods.

ZONDAG 36.

99ste Vraag. Wat wil het derde gebod?

Antw. Dat wij niet alleen met vloeken, of met valschen eed, maar ook met onnoodig zweren den Naam Gods niet lasteren, noch misbruiken, noch ons met ons stilzwijgen en toezien aan zulke schrikkelijke zonden deelachtig maken; en in één woord, dat wij den heiligen Naam Gods anders niet dan met vreeze en eerbied gebruiken, opdat Hij van ons recht beleden, aangeroepen, en in al onze woorden en werken geprezen worde.

[Lev. 24 : 15, 16; 19 : 12; Matth. 5 : 37; Jac. 5 : 12; Lev. 5 : 1; Spr. 29 : 24; Jer. 4 : 2; Jes. 45 : 23; Matth. 10 : 32; Rom 10 : 9, 10; Ps. 50 : 15; 1 Tim. 2 : 8; Col. 3 : 17; Rom. 2 : 24; 1 Tim. 6 : 1].

100ste Vraag. Is het dan zoo groote zonde Gods Naam met zweren en vloeken te lasteren, dat God zich ook over die vertoornt, die, zooveel als hun mogelijk is, het vloeken en zweren niet helpen weren en verbieden?

Antw. Ja gewisselijk; want er is geen grooter zonde, noch die God meer vertoornt, dan de lastering zijns Naams. Daarom Hij ook dezelve met den dood te straffen bevolen heeft.

[Spr. 29 : 24; Lev. 5 : 1; 24 : 14—16].

In het derde gebod wordt verboden het misbruiken van des Heeren Naam.

1. Wat de Naam des Heeren is; *a.* een naam dient tot onderscheiding; *b.* daarvoor is Gods Naam niet noodig ook al wordt Hij van de afgoden onderscheiden; *c.* de Naam drukt uit wat Gods Wezen is, staat dikwijls voor zijn Wezen, soms ook voor zijn kracht, wil en gunst.
2. Het misbruiken van dien Naam: *a.* ijdel gebruik, zonder oorzaak, aandacht en eerbied, lichtvaardig, doelloos; *b.* door vloeken en onnoodig zweren, lasteren en misbruik van heilige woorden, verachten van den dienst en het Woord Gods; *c.* ook door stilzwijgend aanhooren en toezien en aldus mede schuldig worden; *d.* door onze booze werken aanleiding geven, dat Gods Naam gelasterd wordt.
3. Geboden wordt een recht gebruik van Gods Naam: *a.* met eerbied en vreeze; *b.* tot prijs en lof des Heeren, in belijdenis, gebed en dankzegging; *c.* met werken, opdat God verheerlijkt worde.
4. De strafbedreiging; *a.* stelt in het licht het ernstig karakter dezer zonde; *b.* tijdelijke straf, de doodstraf en ook eeuwige straf, want misbruik van Gods Naam is een vergrijp aan Gods Wezen.

ZONDAG 37.

101ste Vraag. Maar mag men ook godzaliglijk bij den Naam Gods eenen eed zweren?

Antw. Ja, als het de Overheid van hare onderdanen, of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, en dat tot Gods eer en des naasten zaligheid; want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond, en

daarom ook van de heiligen in het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt geweest.

[Jes. 45 : 23; Jes. 19 : 18; Deut. 10 : 20; Gen. 21 : 24; Jer. 4 : 16; Deut. 6 : 13; Jes. 48 : 1; Hebr. 6 : 16; Gen. 31 : 53; Jozua 9 : 15; 1 Sam. 24 : 23; 2 Sam. 3 : 35; 1 Kon. 1 : 29; Rom. 1 : 9; Rom. 9 : 1; 2 Cor. 1 : 23].

102de Vraag. Mag men ook bij de heiligen of bij eenige andere schepselen eenen eed zweren?

Antw. Neen; want een recht eed-zweren is God aanroepen, dat Hij, als die alleen het hart kent, der waarheid getuigenis wil geven en mij straffen, indien ik valschelijk zweer; welke eere geenen schepselen toebehoort.

[Jer. 5 : 7; 2 Cor. 1 : 23; Rom. 9 : 1; Matth. 5 : 34, 35, 36; Jac. 5 : 12].

Tot het aanroepen van Gods Naam behoort ook het zweren van den eed. Twee dwalingen dienaangaande bestreden:

1. De dwaling der wederdoopers dat men niet zweren mag. Daartegenover wordt aangewezen; *a.* wat een eed is: bevestiging der waarheid door het getuigenis Gods, ook bevestiging van trouw, strekkend tot Gods eer, tot zaligheid, d. i. welvaren, van onzen naaste; *b.* De eed moet gevorderd worden door de overheid; *c.* is gegrond in Gods Woord.
2. De dwaling der Roomschen: het zweren bij heiligen en schepselen; *a.* de eed is een vorm van gebed; *b.* de eed is een inroepen tot getuige en rechter van onbekende zaken en stelt dus in den aangeroepene goddelijke eigenschappen; *c.* God zelf beveelt den eed bij Hem alleen; *d.* de voorbeelden der Heiligen, die allen zwoeren bij Gods Naam.

ZONDAG 38.

103de Vraag. Wat gebiedt God in het vierde gebod?

Antw. Eerstelijk, dat de kerkedienst of het predikambt en de scholen onderhouden worden, en dat ik, inzonderheid op den Sabbath, dat is op den rustdag, tot de gemeente Gods naarstiglijk kome, om Gods Woord te hooren, de Sacramenten te gebruiken, God den Heere openlijk aan te roepen, en den armen christelijke handreiking te doen.

Ten andere, dat ik al de dagen mijns levens van mijne booze werken viere, den Heere door zijnen Geest in mij werken late, en alzoo den eeuwigen Sabbath in dit leven aanvange.

[Ps. 5 : 8; Ps. 26 : 8, 12; Ps. 27 : 4; Ps. 36 : 9; Ps. 42; Ps. 65 : 5; Ps. 84; Ps. 116 : 12, 13, 17, 18, 19; Ps. 63 : 2; Tit. 1 : 5; 2 Tim. 3 : 14; 1 Cor. 9 : 13, 14; 2 Tim. 2 : 2; 2 Tim. 3 : 15; Ps. 40 : 10, 11; Ps. 68 : 27; Hand. 2 : 42; 1 Tim. 4 : 13; 1 Cor. 14 : 29; 1 Cor. 11 : 33; 1 Tim. 2 : 1; 1 Cor. 14 : 16; 1 Cor. 16 : 2; Jes. 66 : 23; Rom. 7 : 22; Ef. 4 : 22—24; 1 Cor. 6 : 20; Matth. 7 : 18; Gal. 5 : 25].

Na de eere, die Gods Naam toekomt door onze woorden, wordt de eeredienst behandeld.

1. De Sabbath; *a.* verschillende sabbathen in de H. Schrift vermeld; *b.* ceremonieel karakter van den Sabbath; *c.* zedelijk karakter; *d.* naast de uiterlijke een innerlijke Sabbath in en na dit leven.
2. De heiliging van den Sabbath; *a.* is gegeven voor den dienst Gods, moet dus daarvoor besteed worden; *b.* daarom moet onderhouden het predikambt; *c.* de scholen, waarin de jeugd in de vreeze Gods moet onderwezen worden; *d.* het hooren wat God ons te zeggen heeft, het ontvangen zijner gaven, het aanroepen van Gods Naam, doordat wij Hem onze nooden bekend maken; *e.* het toonen onzer naastenliefde door te deelen in den nood der armen; *f.* van den Sabbath gaat uit de roep tot den innerlijken Sabbath door het vieren, d. i. ophouden onzer booze werken, het onbelemmerd laten werken van Gods Geest, waardoor Hij wordt onderpand van den eeuwigen Sabbath der kinderen Gods.
3. De inzetting van den Sabbath; *a.* gegrond in de schepping; *b.* de bijzondere zegen Gods; *c.* de heiliging, d. i. de toeeigening Gods, het is zijn dag, *d.* daarom verboden op dien dag alle arbeid, die niet door Gods voorzienigheid zelve opgelegd werd.

ZONDAG 39.

104de Vraag. Wat wil God in het vijfde gebod?

Antw. Dat ik mijnen vader en mijne moeder, en allen, die over mij gesteld zijn, alle eer, liefde en trouw bewijze en mij aan hunne goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpe, en ook met hunne zwakheid en gebreken geduld hebbe, aangezien het God belieft, ons door hunne hand te regeeren.

[Ef. 6 : 1, 2, 5; Col. 3 : 18, 20, 22; Ef. 5 : 22; Spr. 1 : 8; Spr. 4 : 1; Spr. 15 : 20; Spr. 20 : 20; Spr. 23 : 22; Spr. 30 : 17;

Ex. 21 : 17; Rom. 13 : 1; Gen. 9 : 24; 1 Petr. 2 : 18; Ef. 6 : 4, 9; Col. 3 : 20; Rom. 13 : 2, 3; Matth. 22 : 21].

Na de geboden der eerste tafel vangt thans aan de verklaring van de geboden der tweede. In het vijfde gebod wordt gehandeld over het gezag als eerste voorwaarde der menschelijke samenleving. Dat gezag komt op uit het recht der natuur of uit het recht der cultuur, volgens Gods bestel.

1. De verhouding der ondergeschikten tegenover de meerderen; *a.* tegenover de ouders in den breedsten zin; *b.* de ambtsdragers in staat, kerk en maatschappij; *c.* hun komt toe eere, die in zich sluit alle schuldige plichten: liefde, trouw en gehoorzaamheid, geduld met zwakheden en gebreken, die ook zij als menschen hebben; *d.* verboden is dus verachting der ouders, overheden, enz.; geboden het gebed voor die allen.
2. De verhouding der heerschenden tegenover de ondergeschikten; *a.* het ambt der ouders is de kinderen te voeden, op te voeden in Gods vreeze, hen met tucht te regeeren; *b.* der heeren en vrouwen tegenover dienstbaren, slechts wat billijk is bevelen, loonen niet in te korten, hen met christelijke welwillendheid behandelen; *c.* de politieke regeering heeft te besturen in gerechtigheid, de goeden te beschermen, de boosdoeners te straffen, in gebondenheid aan Gods Woord; *d.* de bestuurders in kerken en scholen in getrouwheid aan hun ambt te handelen, opdat door hunne plichtsvolbrenging Gods koninkrijk kome.
3. De aandrang tot gehoorzaamheid aan dit gebod is de belofte; *a.* van lang leven, want het leven is voorwaarde om te kunnen genieten van de goederen dezer wereld; *b.* voorspoed in dat leven is de voorwaarde om te bezitten wat genoten kan worden.

ZONDAG 40.

105de Vraag. Wat eischt God in het zesde gebod?

Antw. Dat ik mijnen naaste, noch met gedachten, noch met woorden, of eenig gelaat, veel minder met de daad, door mijzelven, of door anderen, onteere, hate, kwetse, of doode, maar dat ik alle wraakgierigheid aflegge, ook mijzelven niet kwetse, of moedwillig in eenig gevaar begeve; waarom ook de Overheid het zwaard draagt, om den doodslag te weren.

[Matth. 5 : 21, 22; Matth. 26 : 52; Gen. 9 : 6; Ef. 4 : 26; Rom. 12 : 19; Matth. 5 : 25; Matth. 18 : 35; Rom. 13 : 14; Col. 2 : 23; Matth. 4 : 7; Gen. 9 : 6; Ex. 21 : 14; Matth. 26 : 52; Rom. 13 : 4].

106de Vraag. Maar dit gebod schijnt alleen van het doodslaan te spreken.

Antw. God, verbiedende den doodslag, leert ons, dat Hij den wortel des doodslags, als nijd, haat, toorn en wraakgierigheid haat en zulks alles voor eenen doodslag houdt.

[Spr. 14:30; Rom. 1:29; 1 Joh. 2:11; Jac. 1:20; Gal. 5:19—21; 1 Joh. 3:15; Jac. 3:16; Matth. 5:21—26].

107de Vraag. Maar is het genoeg, dat wij onzen naaste, gelijk gezegd is, niet dooden?

Antw. Neen; want God, verbiedende den nijd, haat en toorn, gebiedt, dat wij onzen naaste liefhebben als onszelven, en jegens hem geduld, vrede, zachtmoedigheid, barmhartigheid en alle vriendelijkheid bewijzen; zijne schade, zooveel als ons mogelijk is, afkeeren, en ook onzen vijanden goed doen.

[Matth. 22:39; Matth. 7:12; Rom. 12:10; Ef. 4:2; Gal. 6 1,2; Matth. 5:5; Rom. 12:18; Luc. 6:36; Matth. 5:7; 1 Petr. 3:8; Col. 3:12; Ex. 23:5; Matth. 5:44, 45; Rom. 12:20].

Het eerste wat het gezag in de menschelijke samenleving heeft te waarborgen, is het leven, als de voorwaarde voor alle bezit. Daarom is verboden doodslag.

1. Doodslag is *a.* zelf iemand het leven benemen of door middel van anderen; *b.* zichzelven het leven benemen; *c.* alle oorzaken, die daartoe leiden: nijd, haat, toorn, wraakzucht; *d.* der overheid alleen komt de macht toe met het zwaard te straffen juist om doodslag te weren, want de doodslag is verboden op straffe des doods.
   Onthouding van doodslag als uitwendige daad is niet genoeg. Daarom wordt
2. geboden: *a.* liefde tot den naasten, geduld, vrede, zachtmoedigheid barmhartigheid, vriendelijkheid; *b.* waken tegen wat hem kan schaden in leven en bezit; *c.* goeddadigheid jegens alle menschen, zelfs tegen hen, die onze vijanden zijn.

ZONDAG 41.

108ste Vraag. Wat leert ons het zevende gebod?

Antw. Dat alle onkuischheid van God vervloekt is, en dat wij daarom, dezelve van harte vijand zijnde, kuisch en tuchtelijk

leven moeten, hetzij in den heiligen huwelijken staat of buiten denzelven.

[Gen. 1 : 18; Maleachi 2 : 15; Spr. 31 : 30; Spr. 6 : 32; Lev. 18 : 28; Judas : 23; 1 Thess. 4 : 3—5; Ef. 5 : 5, 6; Hebr. 13 : 4; 1 Cor. 7 : 7].

109de Vraag. Verbiedt God in dit gebod niet meer dan echtbreken en dergelijke schandelijkheden?

Antw. Dewijl ons lichaam en ziel tempelen des Heiligen Geestes zijn, zoo wil Hij, dat wij die beide zuiver en heilig bewaren; daarom verbiedt Hij alle onkuische daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten en wat den mensch daartoe trekken kan.

[Ef. 5 : 3, 4; 1 Cor. 6 : 18, 19; Matth. 5 : 27, 28; Ef. 5 : 18; 1 Cor. 15 : 33; Ps. 119 : 37].

De grondslag van het maatschappelijk leven is het gezinsleven. Daarom is het van het hoogste gewicht oók dit te waarborgen. Daarom wordt verboden al wat met de heiligheid des huwelijks strijdt, dus alle onkuischheid.

1. Onkuischheid is *a.* onkuischheid des lichaams: overspel als zonde tegenover God en den naaste; *b.* hoererij, bloedschande, onnatuurlijke zonde; *c.* al wat tot onkuischheid leidt: woorden, gebaren, onkuische kunst en kleeding, dronkenschap en brasserij.
2. Geboden wordt: *a.* reinheid des harten; *b.* reinheid des lichaams in en buiten den huwlijken staat; *c.* eerbaarheid in gedachten, woorden, gebaren en kleeding, alsook matigheid en soberheid
3. Wordt aangedrongen tot kuischheid door in herinnering te brengen *a.* het werk van God den Heiligen Geest; *b.* de heilige roeping, waarmede wij geroepen zijn.

ZONDAG 42.

110de Vraag. Wat verbiedt God in het achtste gebod?

Antw. God verbiedt niet alleen dat stelen en rooven, hetwelk de Overheid straft; maar Hij noemt ook dieverij alle booze stukken en aanslagen, waarmede wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen, hetzij met geweld of schijn des rechts, als met valsch gewicht, el, maat, waar, munt, woeker,

of door eenig middel van God verboden; daarbij ook alle gierigheid, alle misbruik en verkwisting zijner gaven.

[1 Cor. 6 : 10; 1 Cor. 5 : 10; Spr. 22 : 2; Jes. 33 : 1; Luc. 3 : 14; 1 Thess. 4 : 6; Spr. 1 : 19; Spr. 11 : 1; Spr. 16 : 11; Ez. 45 : 9, 10; Deut. 25 : 13; Ps. 15 : 5; Luc. 6 : 35; Ps. 119 : 36; Spr. 3 : 9; 1 Cor. 6 : 10; Spr. 23 : 20, 21; Spr. 21 : 20].

111de Vraag. Maar wat gebiedt God in dit gebod?

Antw. Dat ik mijns naasten nut, waar ik kan en mag, bevordere; met hem alzoo handele, als ik wilde, dat men met mij handelde; daarbij ook, dat ik trouwelijk arbeide, opdat ik de nooddruftigen helpen moge.

[Matth. 7 : 12; Ef. 4 : 28; 1 Tim. 5 : 8; Ps. 128 : 1, 2; Matth. 5 : 7].

Is het gezin grondslag der maatschappij, ook het bezitsrecht, de eigendom is noodzakelijk voor haar bestaan. Daarom wordt alle inbreuk daarop gestraft door de overheid, voor zoover zij dat kan en alle andere overtreding daarvan door God nadrukkelijk verboden.

1. Diefstal en roof; *a.* zonder en met geweld, doch beide zoo mogelijk bestraft door de overheid.
2. Andere vormen van onrecht; *a.* roof met geweld; *b.* onder den vorm van recht: valsche waar, valsche maat, valsch gewicht, valsche munt; *c.* woeker, onredelijke rente, overmatige winst; *d.* alle middelen en wegen, die niet recht voor God zijn.
3. Onbehoorlijk bezit of gebruik; *a.* als gierigheid met betrekking tot God, tot zichzelf en den naaste; *b.* verkwisting als overdaad in voeding, levensstand, speelzucht, enz.
4. Onze verhouding tot den naaste, bepaald door de liefde, moet zijn *a.* bevordering van zijn welzijn; *b.* behandeling naar den maatstaf der liefde tot onszelven.
5. Onze verhouding tot ons zelven in het verkrijgen van eigendom; *a.* trouwe arbeid; *b.* recht gebruik voor onszelven; *c.* tot steun van armen en behoeftigen, omdat zij onze naasten zijn.

ZONDAG 43.

112de Vraag. Wat wil het negende gebod?

Antw. Dat ik tegen niemand valsche getuigenis geve, niemands woorden verdraaie, geen achterklapper of lasteraar zij, niemand lichtelijk en onverhoord oordeele of helpe veroordeelen, maar

allerlei liegen en bedriegen, als eigene werken des duivels vermijde, tenzij dat ik den zwaren toorn Gods op mij laden wil; insgelijks, dat ik in het gericht en alle andere handelingen de waarheid liefhebbe, oprechtelijk spreke en bekenne; ook mijns naasten eer en goed gerucht, naar mijn vermogen, voorsta en bevordere.

[Spr. 18 21; Spr. 19 : 5, 9, 21, 28; Spr. 26 : 28; Ps. 15 : 3; Ps. 50 : 19, 20; Rom. 1 : 30; Matth. 7 : 1; Luc. 6 : 37; Joh. 8 : 44; Spr. 11 : 1; Spr. 12 : 22; Spr. 13 : 5; 1 Cor 13 : 6; Ef. 4 : 25; Coll. 3 : 9, 10; 1 Petr. 4 : 8; Spr. 10 : 12; Spr. 4 : 24; Liv. 19 : 11, 16; Ps. 101 : 5a; Spr. 20 : 14; Ps. 55 : 22; Ps. 5 : 7; Openb. 22 : 15; Zachar. 8 : 19; Jes. 5 : 20].

Behalve de instandhouding van gezin en eigendomsrecht is voor het maatschappelijk leven noodig de handhaving van den goeden naam des menschen.

1. Zonde der tong; *a.* valsch getuigenis voor het gerecht of anderszins; *b.* heimelijk door leugen, achterklap en bedrog; *c.* door het kwade te denken en zonder onderzoek uit te spreken, dus kwaadspreken, laster, enz.
2. De bestraffing; *a.* als duivelswerken verdienen zij Gods zwaren toorn; *b.* deze openbaart zich in velerlei ellende, die uit deze zonden voortkomen in het maatschappelijk leven.
3. Het gebod als daad der liefde; *a.* tot de waarheid; *b.* tot den naaste als voorstand van zijn goeden naam; *c.* als bevordering van hetgeen zijne eere bevordert.

ZONDAG 44.

113de Vraag. Wat eischt van ons het tiende gebod?

Antw. Dat ook de minste lust of gedachte tegen eenig gebod Gods in ons hart nimmermeer kome, maar dat wij te allen tijde van ganscher harte, aller zonde vijand zijn, en lust tot alle gerechtigheid hebben.

[Gen. 3 : 6a; Rom. 7 : 7; Ps. 119 : 37; 1 Sam. 16 : 7b; Jac. 1 : 14, 15].

114de Vraag. Maar kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, deze geboden volkomen houden?

Antw. Neen zij; maar ook de allerheiligsten, zoolang als zij

in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid; doch alzóó, dat zij met een ernstig voornemen, niet alleen naar sommige, maar naar alle geboden Gods beginnen te leven.

[1 Joh. 1 : 8; Rom. 7 : 14, 15, 23—25; Pred. 7 : 20; 1 Cor. 13 : 9; Rom. 7 : 22; Ps. 1 : 2; Gal. 2 : 10; Gal. 3 : 10, 11].

115de Vraag. Waarom laat God ons dan zoo scherpelijk de tien geboden prediken, indien toch niemand ze in dit leven houden kan?

Antw. Eerstelijk, opdat wij ons leven lang onzen zondigen aard hoe langer hoe meer leeren kennen, en des te begeeriger zijn om de vergeving der zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken. Daarna, dat wij zonder onderlaten ons benaarstigen, en God bidden om de genade des Heiligen Geestes, opdat wij hoe langs zoo meer naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden, totdat wij tot deze voorgestelde volkomenheid na dit leven geraken.

[Rom. 3 : 20; 1 Joh. 1 : 9; Ps. 32 : 5; Ps. 51 : 12—14; Matth. 5 : 6; Rom. 7 : 24, 25; 1 Cor. 9 : 24; Filipp. 3 : 12—14].

De wet is geestelijk en strekt zich dus niet alleen over het uitwendige, maar ook over de roerselen des harten uit in onze verhouding tot al de geboden Gods. Daarom wordt het begeeren verboden en daarna aangewezen het recht gebruik der wet.

1. Begeeren is aandrift der ziel tot het als begeerlijk gekende; *a.* kan zijn goed, zoowel in natuurlijke als in geestelijke dingen; *b.* kan zijn kwaad, door hetgeen wordt nagestreefd, als ook door de wijze, waarop dit geschiedt en het doel waartoe.
2. Het verbod strekt zich uit tot de kwade begeerte; *a.* de aangeboren kwade lust, begeerlijkheid; *b.* de dadelijke begeerte, die uit de begeerlijkheid opkomt.
3. Het gebod sluit in; *a.* haat en vijandschap tegen de zonde; *b.* liefde en lust tot alle gerechtigheid.
4. Het gebruik der wet; *a.* zij is niet gegeven om er door zalig te worden, want de mensch kan haar niet houden; *b.* ook de tot God bekeerde kan haar niet houden, heeft slechts een klein beginsel der gehoorzaamheid; *c.* wordt gepredikt om ons onze zonde te leeren kennen, onze schuld en de behoefte aan vergeving en gerechtigheid; *d.* om te wekken begeerte naar reinen wandel; *e.* gebed om den H. Geest, opdat wij Christus' evenbeeld mogen vertoonen; *f.* de begeerte naar zaligheid als vrijheid van zonde

VAN HET GEBED.

ZONDAG 45.

116de Vraag. Waarom is het gebed den Christenen van noode?

Antw. Daarom, dat dit het voornaamste stuk der dankbaarheid is, welke God van ons vordert, en dat God zijne genade en den Heiligen Geest alleen dien geven wil, die Hem met hartelijk zuchten, zonder ophouden, daarom bidden en daarvoor danken.

[Ps. 50 : 14; Matth. 7 : 7, 8; Luc. 11 : 9, 13; 1 Thess. 5 : 17].

117de Vraag. Wat behoort tot zulk een gebed, dat Gode aangenaam is, en van Hem verhoord wordt?

Antw. Eerstelijk, dat wij alleen den eenigen waren God die zich in zijn Woord ons geopenbaard heeft, om al hetgeen Hij ons geboden heeft te bidden, van harte aanroepen. Ten andere, dat wij onzen nood en ellendigheid recht en grondig kennen, opdat wij ons voor het aangezicht zijner Majesteit verootmoedigen. Ten derde, dat wij dezen vasten grond hebben, dat Hij ons gebed, niettegenstaande wij zulks onwaardig zijn, om des Heeren Christus' wil, zekerlijk wil verhooren, gelijk Hij ons in zijn Woord beloofd heeft.

[Openb. 19 : 10; Joh. 4 : 22—24; Rom. 8 : 26; 1 Joh. 5 : 14 Jac. 1 : 5; Joh. 4 : 24; Ps. 145 : 18; 2 Kron. 20 : 12; Ps. 2 : 11 Ps. 34 : 19; Jes. 66 : 2; Rom. 10 : 14; Jac. 1 : 6; Joh. 14 : 13; Joh. 16 : 23; Dan. 9 : 18; Matth. 7 : 8; Ps. 27 : 8].

118de Vraag. Wat heeft ons God bevolen van Hem te bidden?

Antw. Alle geestelijke en lichamelijke nooddruft, welke de Heere Christus begrepen heeft in het gebed, dat Hij zelf ons geleerd heeft.

[Rom. 8 : 26; Jac. 1 : 17; Matth. 6 : 33; Jac. 1 : 5; Spr. 30 : 8, 9; Joh. 6 : 27; Jac. 4 : 3a].

119de Vraag. Hoe luidt dat gebed?

Antw. Onze Vader, die in de hemelen zijt!

Uw Naam worde geheiligd.

Uw Koninkrijk kome.

Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde.

Geef ons heden ons dagelijksch brood.

En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren.

En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze;

Want Uw is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, in der eeuwigheid, Amen.

Na de verklaring der geloofsartikelen en de tien geboden wordt gehandeld van het gebed des Heeren. Als inleiding daarop wordt eerst de leer van het gebed uiteengezet.

1. De onmisbaarheid des gebeds: *a.* Het is door God bevolen; *b.* het is het voornaamste stuk der dankbaarheid; *c.* het wordt geeischt door onzen nood; *d.* als God genade en den H. Geest geven wil, dan gaat het gebed daaraan vooraf; *e.* op de gave volgt de dankzegging.
2. Het ware gebed *a.* richt zich tot God, die zich in zijn Woord heeft geopenbaard; *b.* komt op uit een boetvaardig hart, kennis van nood en ellende, en ootmoed voor Gods Majesteit; *c.* gaat niet om buiten geloof, vertrouwen des harten; *d.* is niet gegrond op onze waardigheid, maar op Gods belofte.
3. De vorm en het voorwerp des gebeds; *a.* diepe eerbied; *b.* kan zijn met en zonder woorden; *c.* heeft ten doel de verkrijging van nooddruft; geestelijke en lichamelijke.
4. Het allervolmaaktste gebed bestaat *a.* uit de aanspraak des gebeds; *b.* uit 3 beden om de eere Gods; *c.* uit 3 beden om onze nooddruft; *d.* uit het besluit des gebeds.

ZONDAG 46.

120ste Vraag. Waarom heeft Christus ons geboden, God alzóó aan te spreken: „Onze Vader"?

Antw. Opdat Hij van stonde aan, in het begin onzes gebeds, in ons de kinderlijke vreeze en toeverzicht tot God verwekken zou, welke beide de grond van ons gebed zijn: namelijk, dat God onze Vader door Christus geworden is,

en dat Hij ons veel minder afslaan zal hetgeen wij Hem met een recht geloof bidden, dan onze vaders ons aardsche dingen ontzeggen.

[Matth. 7:9—11; Luc. 11:11—13].

121ste Vraag. Waarom wordt hier toegedaan: „Die in de hemelen zijt"?

Antw. Opdat wij van de hemelsche Majesteit Gods niet aardsch denken, en van zijne almachtigheid alle nooddruft des lichaams en der ziele verwachten.

[Ps. 103:19; Ps. 113:4—6; Ps. 115:3; Jer. 23:23, 24; Hand. 17:24, 25, 27; Rom. 10:12].

De aanspraak des gebeds is de uitdrukking van teeder afhankelijkheidsbesef en diepen eerbied. Het eerste uitgesproken in de woorden „onze Vader"; het tweede in de toevoeging „die in de hemelen zijt".

1. Het vaderschap Gods; *a.* als God en Vader van onzen Heere Jezus Christus; *b.* van de schepselen; *c.* van Gods kinderen in Christus.
2. Het beroep op het Vaderschap Gods. Het verwekt *a.* kinderlijke vrees, ootmoed en eerbied; *b.* vertrouwen, kinderlijk toeverzicht; *c.* berust op feit der verlossing in Christus; *d.* sluit in zich om alleen tot God, maar nu ook met vrijmoedigheid te komen; *e.* dat voor ons en onze naasten van God alle goeds verwacht mag worden.
3. Gods zijn in den hemel; *a.* verschillende zin van het woord: hemel; *b.* geen beperking van Gods tegenwoordigheid, doch uitdrukking zijner heerlijkheid; *c.* drukt uit de belijdenis van Gods grootheid en van onze nietigheid; *d.* het geloof, dat Hij wil en kan geven wat wij behoeven.

ZONDAG 47.

122ste Vraag. Welke is de eerste bede?

Antw. Uw Naam worde geheiligd. Dat is: geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen, en U in al uwe werken, in welke uwe almacht, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen; daarna ook, dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken alzoo schikken en richten, dat uw Naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde.

[Joh. 17:3; Jer. 9:24; Jer. 31:33, 34; Jes. 2:17; Jes. 5:16; Matth. 16:17; Jac. 1:5; Ps. 119:105, 137; Luc. 1:46, 47, 68, 69; Rom. 11:33; Ps. 71:8; Ps. 115:1].

In deze eerste bede wordt gebeden om de eere Gods in de heiliging zijns Naams.

1. De zin van Gods Naam; *a.* verscheidenheid der Godsnamen; *b.* doelt hier op Gods Wezen; *c.* op zijne eigenschappen: almacht, goedheid, barmhartigheid, rechtvaardigheid enz., die in zijn Woord en werken geopenbaard worden.
2. De zin der heiliging; *a.* eigenlijke beteekenis; *b.* oneigenlijke beteekenis. Hier in de laatste beteekenis gebruikt, want God is heilig; *c.* beteekent, dat God in zijne heiligheid door de menschen moge beleden, geprezen en verheerlijkt worden.
3. De wijze der heiliging; *a.* door God zelven in zijn Woord en werk; *b.* door zijne kinderen, als Hij hun geeft rechte Gods kennis, die zich in woorden en werken uit.

ZONDAG 48.

123ste Vraag. Welke is de tweede bede?

Antw. Uw koninkrijk kome. Dat is: regeer ons alzoo door uw Woord en uwen Geest, dat wij ons hoe langer zoo meer aan U onderwerpen; bewaar en vermeerder uwe Kerk, verstoor de werken des duivels, en alle geweld, hetwelk zich tegen U verheft, mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen uw heilig Woord bedacht worden; totdat de volkomenheid uws Rijks toekome, waarin Gij alles zult zijn in allen.

[Ps. 45:4—6; Ps. 143:10; Ps. 119:5; Matth. 6:33; Jes. 11:4; Ps. 110:2, 3; Jes. 2:3, 4; Jes. 33:22; Ps. 51:20; Ps. 122:6; 1 Joh. 3:8; Rom. 16:20a; Deut. 33:26—29; Openb. 22:20; Rom. 8:22, 23; Ps. 69:35—37; 1 Cor. 15:28].

Wordt in de eerste bede gebeden om Gods eere, in de tweede wordt gebeden om de verlossing des menschen van al wat hem verhindert om God zijne eere te geven, dus om de komst van Gods koninkrijk.

1. Het wezen van Gods koninkrijk; *a.* is Gods natuurlijke regeering over zijne schepselen; *b.* Gods regeering met den scepter der genade over zijn volk, dat Hij vrij maakt van het rijk des Satans door Woord en Geest; *c.* De Koning is God de Vader, die door Jezus Christus alles regeert en als zoodanig ook onze Koning is; *d.* de onderdanen zijn zij, die zich aan zijn regiment onderwerpen.
2. De komst des koninkrijks heeft plaats *a.* door verlossing uit de macht der duisternis; *b.* door overbrenging onder de heerschappij

des Zoons Gods; *c.* daarom verbreking van het rijk des duivels; door verlossing van die in duisternis zitten; *d.* gebed tegen allen die met leugen, valsche leer, verleiding en geweld, dat rijk des Satans versterken willen.

3. Het middel om Gods koninkrijk te doen komen; *a.* door verkondiging des Evangelies, door kerkedienst en zending; *b.* doordat de overheid wegneemt al wat die komst tegenstaat in staat en maatschappij; *c.* doordat in eigen kring door woord en daad getuigenis gegeven worde van Christus' heerlijkheid; *d.* gebed om verlost te worden van zonde in dit leven, te verlangen naar de wederkomst des Heeren en de vrijheid en heerlijkheid van Gods kinderen.

ZONDAG 49.

124ste Vraag. Welke is de derde bede?

Antw. Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde. Dat is: geef, dat wij en alle menschen onzen eigenen wil verzaken, en uwen wil, die alleen goed is, zonder eenig tegenspreken gehoorzaam zijn, opdat alzoo een iegelijk zijn ambt en beroep zoo gewillig en getrouw moge bedienen en uitvoeren, als de engelen in den hemel doen.

[Jes. 46 : 10b; Matth. 16 : 24; Tit. 2 : 11, 12; Matth. 26 : 39; Hand. 21 : 14b; Deut. 29 : 29; Luc. 22 : 42; Ps. 18 : 44b, 45; Efez. 5 : 10; Rom. 12 : 2; Gen. 22 : 3; 1 Cor. 7 : 24; Ps. 103 : 20, 21; Hebr. 1 : 14; Joh. 4 : 34].

Zal een koninkrijk in goeden welstand verkeeren, dan moeten des konings wil en bevel worden gehoorzaamd. Daarom de bede, dat Gods wil geschiede.

1. De wil Gods is *a.* de kracht Gods, waardoor Hij zich het doel stelt; *b.* de toepassing dier kracht in de uitvoering van het doel; *c.* is dus besluit Gods; geopenbaard of verborgen voor ons; *d.* bevel Gods in wet en evangelie.
2. Het gebed om het geschieden van dien wil is *a.* gebed om uitvoering van Gods besluit; *b.* om gehoorzaamheid aan Gods bevel; *c.* dus om verzaking van eigen wil.
3. De wijze, waarop Gods wil geschieden zal; „Als in den hemel"; *a.* de hemel der hemelen, waar Gods majesteit en heerlijkheid zich rijker openbaart dan op deze aarde; *b.* waar Jezus is, de zaligen en de heilige engelen, die allen vaardig Gods wil volbrengen; *c.* alzoo op de aarde, dus willig en trouw zonder tegenspraak en zonder eenige afwijking in alles, waartoe God ons roept.

ZONDAG 50.

125ste Vraag. Welke is de vierde bede?

Antw. Geef ons heden ons dagelijksch brood. Dat is: wil ons met alle nooddruft des lichaams verzorgen, opdat wij daardoor bekennen, dat Gij de eenige oorsprong alles goeds zijt, en dat noch onze zorg, noch arbeid, noch uwe gaven, zonder uwen zegen ons gedijen, en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen.

[1 Cor. 15 : 32b; Joh. 6 : 48—58; Ps. 145 : 15, 16: Ps. 104 : 27; Matth. 6 : 26; Jac. 1 : 17; Hand. 14 : 17; Hand. 17 : 27: 1 Cor. 15 : 58; Deut. 8 : 3; Ps. 37 : 16; Ps. 127 : 1, 2; Ps. 55 : 23; Ps. 62 : 11; Ps. 146 : 3; Jer. 17 : 5, 7; Spr. 10 : 3; 30 : 8].

Na de beden om hetgeen strekt tot verheerlijking Gods, volgen die om eigen nooddruft. Deze nooddruft is nooddruft des lichaams en der ziel. De laatste is de voornaamste, toch gaat in het gebed die des lichaams voor, omdat zij zich het eerst voor ons stelt.

1. Het brood is *a.* korte saamvatting van hetgeen voor levensonderhoud noodig is; *b.* wordt gebezigd om ons te bepalen tot het werkelijk noodige; *c.* moet zijn ons brood, dus niet ten koste van anderen te leven; *d.* sluit dus in drang tot naarstigen arbeid; *e.* dat zich onze zorg moet uitstrekken ook tot de nooddruft des naasten; *f.* dagelijksch brood.
2. De begeerte naar dat brood; *a.* niet door verdienste, maar als gave der genade; *b.* door arbeid, maar als vrucht van Gods zegen, die ons verstand, kracht en gezondheid daartoe geeft; *c.* het verkregen brood behoeft ook zelf nog den zegen Gods, opdat het ons gedije.
3. De vrucht des gebeds; *a.* sluit in zich de belijdenis van Gods eer: Hij is de oorsprong alles goeds; *b.* de belijdenis onzer onbekwaamheid; *c.* dat de gave Gods met dankzegging mag gebruikt worden.

ZONDAG 51.

126ste Vraag. Welke is de vijfde bede?

Antw. Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. Dat is: wil ons, armen zondaren, al onze misdaden en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om des bloeds van Christus wille niet toerekenen, alzoo wij ook dit

getuigenis uwer genade in ons bevinden, dat ons gansche voornemen is, onzen naaste van harte te vergeven.

[1 Joh. 3 : 4; Ps. 25 : 7a; Ps. 51 : 3; Ps. 143 : 2; Jes. 65 : 6; Job 9 : 2, 3; 1 Joh. 2 : 1; Ef. 1 : 7; Rom. 8 : 1; Neh. 1 : 6; Ps. 130 : 3; Luc. 6 : 36—38; Matth. 6 : 14, 15; Matth. 18 : 35].

Nadat gebeden is om nooddruft des lichaams, volgt het gebed om nooddruft der ziel, die allereerst bestaat in de gaven van Gods genade in de vergeving der schulden.

1. Het wezen der schuld; *a.* schuld is wat iemand naar eisch der gerechtigheid gehouden is te boeten of te betalen, is burgerlijke schuld en strafschuld; *b.* is schuld hetgeen de zondaar naar Gods rechtvaardig oordeel verdiend heeft voor zijne zonde; *c.* ook de oorzaak der straf, de zonde zelve. De zondaar is schuldenaar.
2. De vergeving der schulden; *a.* is wegneming door betaling of kwijtschelding; *b.* niet-toerekening van alle zonden; *c.* geschiedt om Christus wil, die plaatsbekleedende Borg werd en volkomen voldeed voor aangeborene en werkelijke zonden.
3. Deze bede sluit in; *a.* belijdenis van schuld met betrekking tot de zonde, waarin wij geboren worden; *b.* belijdenis van schuld, omdat ook na ontvangene genade zonde bleef aankleven; *c.* de belijdenis, dat zonder vergeving onzerzijds van de zonden onzer naasten tegen ons, er van geene vergeving onzer zonde door God sprake kan zijn; *d.* de begeerte om in alle liefde en eenigheid met onze naasten te leven; *e.* geloof in Gods ontfermende liefde in Christus.

ZONDAG 52.

127ste Vraag. Welke is de zesde bede?

Antw. Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze. Dat is: dewijl wij van onszelven zóó zwak zijn, dat wij niet één oogenblik kunnen bestaan, en daarbij onze doodvijanden, de duivel, de wereld en ons eigen vleesch, niet ophouden ons aan te vechten, wil ons behoeden en sterken door de kracht uws Heiligen Geestes, opdat wij in dezen geestelijken strijd niet onderliggen, maar altijd sterken wederstand doen, totdat wij eindelijk ten eenenmale de overhand behouden.

[Deut. 13 : 3; Joh. 6 : 6; 1 Petr. 1 : 6, 7; Jac. 1 : 2—4, 12; Jac. 1 : 13—16; Joh. 15 : 5; Ps. 103 : 14; Jer. 10 : 24; Job 4 : 3—5; Matth. 26 : 41; 1 Petr. 5 : 8; Efeze 6 : 12; Efeze 3 : 16; Joh. 15 : 19; Rom. 7 : 23; Gal. 5 : 17; Joh. 16 : 33; Jac. 4 : 7; Marc. 13 : 33; 1 Thess. 3 : 13; 1 Thess. 5 : 23; Ps. 37 : 5, 37; Matth. 13 : 43; Ps. 17 : 15; Joh. 17 : 24; Openb. 12 : 10, 11].

128ste Vraag. Hoe besluit gij uw gebed?

Antw. Want Uw is het Koninkrijk en de kracht, en de heerlijkheid, in der eeuwigheid. Dat is: zulks alles bidden wij van U, dáarom, dat Gij, als onze Koning en aller dingen machtig, ons alle goed te geven den wil en het vermogen hebt en dat alles, opdat daardoor niet wij, maar uw heilige Naam eeuwiglijk geprezen worde.

[Rom. 10:12; 2 Petr. 2:9; Ps. 123:2; Ps. 91:15; Ps. 146:5, 10; Joh. 14:13; Jer. 33:8, 9; Ps. 115:2; Ef. 1:2].

129ste Vraag. Wat beduidt het woord „Amen"?

Antw. Amen is te zeggen: het zal waar en zeker zijn. Want mijn gebed veel zekerder van God verhoord is, dan ik in mijn harte gevoel, dat ik zulks van Hem begeer.

[Jer. 28:6; 2 Cor. 1:20; 2 Tim. 2:13; Openb. 3:14; 1 Joh. 5:10a, 13—15].

Nadat nooddruft der ziel verkregen is, behoeft nu Gods kind ook nog bewaring tot het einde. Daarom wordt gebeden in de zesde bede. Het kwaad dat bedreigt, is verzoeking van den booze.

1. Het karakter der verzoeking; *a* het woord beteekent: 1e beproeving, 2e verlokking tot het kwade. Het eerste kan geschieden door God en menschen, het tweede door Satan, wereld en eigen vleesch; *b*. de beproeving door God geschiedt met een goed doel, op goede wijze; *c*. de verzoeking tot het booze door slechte middelen tot een slecht doel.
2. Het leiden in verzoeking is *a*. het voorzienig bestel Gods in de verzoeking; *b*. is tweeërlei als de goede en de kwade verzoeking: 1e de goede als oefening der godzaligheid door God gezonden, 2e de kwade verzoekingen komen op uit de booze machten, maar liggen ook onder het bestel Gods, in wiens hand alle schepselen zijn.
3. Het bebed sluit in: *a*. belijdenis van zwakheid en onbekwaamheid; *b*. de bekentenis van geestelijken strijd; *c*. behoefte aan de kracht des H. Geestes; *d*. de begeerte om de zonde te overwinnen en Gode welbehagelijk te wandelen, met een reine conscientie.
4. Het besluit des gebeds is; *a*. dank en lofzegging tot God als uitspraak des geloofs in Gods vaderlijke liefde en oneindige koninklijke macht. *b*. Deze zijn niet tijdelijk, maar eeuwig; *c*. het doel der dankzegging is Gods eer; *d*. Het slotwoord „Amen" drukt uit de waarheid en de zekerheid, dat het gebed verhoord is, brengt tot uitdrûkking, dat het gebed draagt het zegel des waarachtigen geloofs, zonder hetwelk er geen waar gebed zijn kan.

Uitgaven van KEMINK & ZOON, over den Dom te Utrecht

VOOR CATECHETISCH ONDERWIJS OPGESTELD

DOOR

M. VAN GRIEKEN,

bedienaar des Goddelijken Woords te Delft:

De drie Formulieren van Eenigheid (met breede historische inleiding).
Prijs: ƒ 0.37½ — 50 ex. à ƒ 0.32½ — 100 ex. à ƒ 0.30.
Met linnen rug ƒ 0.45 — 50 ex. à ƒ 0.40 — 100 ex. à ƒ 0.37½.

—

Leerboekje voor Bijbelsche geschiedenis. (Oude Testament) Met bijb. aardrijkskunde. Geïllustreerd met 20 houtsneden.
Prijs ƒ 0.25.

—

Leerboekje voor Bijbelsche geschiedenis. (Nieuwe Testament). Geïllustreerd met 15 houtsneden en van een Aanhangsel voorzien.
Prijs ƒ 0.25.

—

Kerkgeschiedenis (met Dordtsche Kerkorde.) Leerboekje ten gebruike bij het Catechetisch onderwijs.
Prijs ƒ 0.25.

—

Kort voorbeeld der Goddelijke Waarheden. Opgesteld naar orde van het voorbeeld van Hellenbroek en vermeerderd met aanhalingen uit de drie Formulieren van Eenigheid onzer Kerk. Prijs ƒ 0.20.

Alle deze werkjes zijn reeds herdrukt.

THEOL. UNIV. APELDOORN
0 3198 00053096 3

